

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

**Židovské pohřební rituály střední Evropy**

**Jewish Funeral Rituals of Central Europe**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Pavla Damohorská

Autor:

Markéta Klimo

Praha 2015

## **Poděkování**

Na tomto místě bych chtěla poděkovat ThDr. Pavle Damohorské za podnětné rady při psaní práce, manželovi za trpělivost a celé své rodině za podporu.

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Židovské pohřební rituály střední Evropy“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Markéta Klimo

## **Anotace**

Tato bakalářská práce se zabývá židovskými pohřebními rituály střední Evropy. Popisuje židovské pohřební rituály ve střední Evropě a jejich vývoj od starověku dodnes, židovské vnímání smrti, umírání a vzkříšení. Součástí práce je také srovnání pohřebních rituálů v několika střeoevropských zemích.

## **Anotation**

This bachelor thesis deals with Jewish burial rituals of Central Europe. It describes Jewish funeral rituals of Central Europe and their evolution from ancient times until today, the Jewish perception of death, dying and resurrection. The thesis also includes comparison of funeral rituals in several countries of Central Europe.

## **Klíčová slova**

Smrt

Umírání

Vzkříšení

Chevra kadiša

Péče o nemocného a umírajícího

Pohřební rituály

## **Keywords**

Death

Dying

Resurrection

Hevra Kadisha

Taking care of the sick and dying

Funeral rituals

# Obsah

## Seznam zkratk

<b>1. Úvod</b> .....	1
1.1. Cíl práce.....	1
1.2. Metody práce .....	<u>2</u>
<b>2. Vývoj pojmu smrt a vzkříšení</b> .....	3
2.1. Vzkříšení.....	5
2.1.1. Mesiáš.....	7
<b>3. Chevra kadiša</b> .....	11
3.1. Vznik, historie a činnost .....	11
3.2. Členství a organizace.....	13
3.3. Rituální předměty .....	16
3.4. Literatura s tematikou péče o nemocné, umírající a zemřelé .....	17
<b>4. Pohřeb</b> .....	19
4.1. Péče o nemocného a umírajícího .....	20
4.2. Příprava na pohřeb.....	22
4.2.1. Tahara .....	23
4.2.2. Leviša .....	25
4.2.3. Rakev.....	25
4.2.4. Cesta na hřbitov .....	27
4.2.5. Uložení do hrobu .....	28
4.3. Odložení pohřbu .....	30
4.4. Kdo není pohřben podle rituálu a nevztahují se na něj rituály truchlení .....	31
<b>5. Rituály pozůstalých</b> .....	33
5.1. Koho se týkají .....	33
5.2. Kria .....	33
5.3. Mytí rukou po pohřbu.....	34
5.4. Seuda havraa.....	35
5.5. Sedm dní smutku .....	35
5.6. Třicet dní smutku.....	36
5.7. Rok smutku.....	36
<b>6. Závěr</b> .....	38

## Seznam literatury

## Summary

## **Seznam zkratk**

Gn.: Genesis- Berešit, První kniha Mojžíšova

Dt.: Deuteronomium-Dvarim, Pátá kniha Mojžíšova

# 1. ÚVOD

Téma smrti je některými lidmi odmítané, jinými vyhledávané. Bylo o něm mnoho napsáno, přesto stále zůstává neznámou součástí života. Smrt provází a zároveň nutí člověka k úvahám odedávna. Zatímco jiné životní fáze lidé obvykle sdílí s přáteli a rodinou, v očekávání nevyhnutelného konce zůstanou často sami. Navíc vstupují do neznáma, neboť na rozdíl od jiných životních dějů a situací, zkušenosti se smrtí nikdo nemá. Dříve zůstávali lidé i v posledních chvílích doma, mezi svými blízkými a v důvěrně známém prostředí. V dnešní, převážně sekulární společnosti, má na jednu stranu široká veřejnost přístup k mnoha informacím týkajícím se procesů v lidském těle, na druhou stranu téma smrti a umírání bývá často odsouváno a vytěsňováno. Lidé pak prožívají konec svého života skrytě před rodinou i společností v léčebnách, hospicích a sterilních nemocničních pokojích. Důsledkem tohoto přístupu bývá i menší úcta k umírajícímu i k zesnulému a rozpaky pozůstalých. Ačkoliv jsou lidé proti dřívější době konfrontováni se smrtí prostřednictvím médií téměř denně, zůstává jim ta skutečná vzdálená. V době, kdy se stane bezprostřední realitou jejich rodinného života, tak často způsobí mnoho zmatku a bezradnosti.

Lidé, kteří se hlásí k některému náboženství, mají v případě smrti blízkého člověka snad o něco lehčí situaci. Každé náboženství odpovídá na otázku smyslu lidského života a smrti i na to, jestli je smrt definitivní. Umírajícímu i jeho blízkým dává naději, že nejde o naprostý konec. V judaismu se smrt postupem času stala stadiem mezi životem a vzkříšením. Na rozdíl od jiných náboženství má být tělo také vzkříšeno, proto je úcta prokazována nejen člověku, ale i jeho mrtvému tělu. Od této úcty se odvíjí řada zvyků a rituálů, které s touto vírou souvisí a umožňují člověku důstojný odchod a jeho blízkým rozloučení s ním. Většina z těchto zvyků se zachovala do dnešní doby a tvoří pouto s minulostí, ačkoliv některé směry se víry v tělesné vzkříšení vzdaly.

## 1.1 Cíl práce

Cílem této práce je alespoň stručně přiblížit židovské vnímání smrti, jeho změny v průběhu dějin, organizaci péče o nemocné a umírající a zajištění pohřbů v prostředí střední Evropy, zejména v České Republice, Polsku a Maďarsku, včetně postavení osob, zabývajících se pohřbíváním, ve společnosti. Dále by autorka chtěla popsat jednotlivé rituály týkající se zesnulého i pozůstalých a jejich případné proměny od starověku do dnešní doby.

## 1.2 Metody práce

Vzhledem k citlivosti tématu přichází v úvahu jen práce s písemnými prameny. Při psaní této práce autorka využila rešerši informací z knih z vlastní knihovny i z Městské knihovny hlavního města Prahy a z knihovny Židovského muzea v Praze. Dalším zdrojem byla internetová verze časopisu Maskil a internetové stránky některých institucí. Na základě analýzy průběhu jednotlivých fází pohřebního rituálu je provedeno srovnání některých zvyků v rozdílných lokalitách a v různých dobách.

K přepisu talmudských traktátů a hebrejských slov autorka využila knihu *Judaismus od A do Z*. Jména spolků a literárních děl jsou ponechána v přepisu citovaných děl.



## 2. VÝVOJ POJMŮ SMRTI A VZKŘÍŠENÍ

Podle Starého zákona se člověk stal smrtelným v důsledku prvotního hříchu, který byl první vzpourou proti Hospodinu (Gn. 3 :19). Smrt byla a je dodnes důležitou součástí života židů, ale v průběhu dějin se měnil jejich postoj k ní. Ve Starém zákoně byla smrt nejčastěji trestem za neuposlechnutí Božích příkazů. Podle Kurta Schuberta znal Starý zákon podsvětí, ale neznal dualismus tělo a duše, znal pouze život nebo smrt. Obojí bylo v Boží moci a podsvětí bylo nevyhnutelné pro všechny. Znamením vzdálenosti člověka (duše) od Boha v podsvětí je to, že mrtví ho nemohou chválit.<sup>1</sup> Navzdory vzácným zmínkám v Bibli o budoucím světě jde o základní krédo, které bylo vždy přítomné. Z nesmrtelnosti duše vyplývá, že smrt nemůže být konečným aktem. Naopak, je to práh do budoucího světa.<sup>2</sup> Neil Gillman uvádí dva příklady zmínky o životě po smrti. První je příběh Enocha, který byl jedním z deseti generací od Adama po Noema. Ačkoliv ostatní muži prožili své životy a zemřeli, Enoch „se procházel s Bohem a najednou ho nebylo, protože si ho vzal Bůh“ (Gn. 5 :21-24). Druhým příkladem je Eliáš, který „vystoupil na nebesa“ poté, co byl oddělen „ohnivým vozem s ohnivými koňmi“ (Druhá Královská 2 :11).<sup>3</sup> Příběhy těchto dvou mužů je možné nazvat nanebevzetím, neboť v nich není zmínka o jejich smrti.

Judaismus, jako náboženství zahrnující celý život, se zabývá i smrtí. Tělo zemřelého je respektováno, protože bylo vtělením ducha Božího, a pro osobnost a charakter, který v něm sídlil. Tento respekt pramení z náboženské tradice, jenž také poskytuje pozůstalým vodítko, jak se vyrovnat se ztrátou blízkého člověka, dosáhnout smíření a vyvarovat se pomstychtivosti a sebelítosti.<sup>4</sup> Respekt k tělu se projevuje i zákazem pitvy až na výjimky. Tělo po smrti stále představuje jednotu obrazu Boha, ve kterém byl člověk stvořen, a mělo by být pohřbeno tak, jak přišlo na svět. Pitva je jeho hrubým zneuctěním. Nikdo nemá právo nakládat s tělem zemřelého, dokonce zůstává otázkou, jestli on sám k tomu může předem dát souhlas. Proto tradice odmítá pitvy za účelem výuky studentů. Pitva je povolena pouze v jistých výjimečných případech, které ovšem musí být vždy konzultovány s rabínem. Jde o případy násilné smrti, smrti následkem zranění, potratu, otravy, následkem medicínských zákroků nebo nehod bez zjevné příčiny a cizího zavinění.

<sup>1</sup> SCHUBERT, Kurt, Židovské náboženství v proměnách věků, 1995, s. 95-96.

<sup>2</sup> LAMM, Maurice, The Jewish Way in Death and Mourning, 1969, s. 222.

<sup>3</sup> GILLMAN, Neil, Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení, 2007, s. 49.

<sup>4</sup> LAMM, Maurice, The Jewish Way in Death and Mourning, 1969, s. 2 -3.

Dále je pitva povolena v případě, že to může zachránit zdraví nebo život jiné osoby. S pitvou musí souhlasit příbuzný nebo opatrovník. Pitva je však považována za jeden z nejlepších ukazatelů úrovně lékařské péče, a proto Joint Commission on the Accreditation of Hospitals trvá na zachování určitého počtu pitev pro lékařské účely. United Hospital Fund v New Yorku vydal Příručku pro pitvy, která nabádá k získání souhlasu příbuzných s pitvou. Podle Maurice Lammy jsou argumenty k jeho získání často nepravdivé a hluboko pod očekávanou vysokou etickou praxí. Rozhodnutí provést pitvu by však podle něj nemělo záležet na lékaři, ale měla by o něm rozhodnout kompetentní osoba znalá náboženského práva po konzultaci s lékařskými kapacitami.<sup>5</sup> Alfred Kolatch píše, že pitva je někdy povolena v případě, že může vést ke zlepšení vědomostí a k objevům, které vedou k záchraně lidského života. Současné právo v Izraeli však vyžaduje od lékařů respekt k pozůstalým, pokud si pitvu nepřejí. To platí i o transplantaci orgánů.<sup>6</sup> První, kdo vyjádřil tento názor, byl pražský rabín Ezechiel Landau v 18. století, když odpovídal na dotaz z Londýna.<sup>7</sup>

Od roku 1994 v Izraeli existuje v rámci ministerstva Zdravotnictví organizace National Transplant Center, která zajišťuje koordinaci dárcovství orgánů a transplantací.<sup>8</sup> Zavedla systém tzv. „Adi karet“<sup>9</sup>, kterými lidé prokazují souhlas s darováním orgánů po smrti. Za účelem záchrany života lidí, kteří na orgány čekají.<sup>10</sup> Na internetových stránkách organizace jsou popsány všechny aspekty takového rozhodnutí, včetně otázek ohledně porušení halachy<sup>11</sup>. Odpovědi se většinou odvolávají na pravidlo *pikuach nefesh*, včetně transplantace rohovky, která sama o sobě není životně důležitým orgánem. Nevidomý člověk je však v neustálém ohrožení života, a proto se i na něj vztahuje toto pravidlo. Otázka vzkříšení je zde vysvětlena tak, že Bůh při vzkříšení obnoví všechny orgány a chybějící končetiny člověka, a navíc většina rabínů otázku vzkříšení nepovažuje za významnou z hlediska židovského práva.<sup>12</sup>

Naproti tomu balzamování nebo konzervace těla byly zavedeny ve starověku z důvodů zdravotních, pro zachování dojmů pozůstalých, že zemřelý je stále naživu a při

<sup>5</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 8 -12.

<sup>6</sup> KOLATCH, Alfred, *The Jewish Book of Why*, 1996, s. 52.

<sup>7</sup> KOLATCH, Alfred, *The Second Jewish Book of Why*, s. 178-179.

<sup>8</sup> <https://www.adi.gov.il/en/about-us/>, 24. 5. 2015.

<sup>9</sup> Karty jsou nazvané podle Ehuda ben Drora, který zemřel při čekání na transplantaci ledviny.

<sup>10</sup> <https://www.adi.gov.il/en/>, 24. 5. 2015.

<sup>11</sup> Židovské právo.

<sup>12</sup> <https://www.adi.gov.il/en/position-of-the-halacha/>, 24. 5. 2015.

vystavování mrtvého na veřejnosti. Jak uvádí Maurice Lamm, dnes tyto důvody nejsou podstatné, dokonce jsou nežádoucí. Tělo v chladícím boxe bez potíží vydrží až do pohřbu a také by se v hrobě mělo nakonec rozložit. Sentiment pozůstalých ani vystavení zemřelého na veřejnosti také nejsou důvodem k balzamování. Postupy při něm používané jsou vnímány jako mrzačení těla, nedostatek respektu a znesvěcení Božího obrazu. Z toho důvodu je balzamování přísně zakázané i v případě, že si to zesnulý přál. Výjimky tvoří pouze případy, kdy je nařízen delší odklad pohřbu, obřad má být konán v zámoří, nebo to požaduje vládní orgán. Pro tyto případy může rabín udělit povolení a určit metodu konzervace. Často se používá zmrazení, nebo injekce konzervační tekutiny. Krev zemřelého, včetně té, která ulpěla při násilné smrti na šatech, však musí být jako nedílná součást člověka pohřbena s tělem (může být shromážděna v nádobě, která je uložena společně s ním).<sup>13</sup>

## 2.1 Vzkříšení

Nesmrtelnost duše je základním krédem judaismu. V průběhu biblických dějin ji označovaly tři hebrejské výrazy- *nefeš* (krk, hrdlo, krev nebo dech, později živá bytost), *nešama* (dech nebo živá bytost) a *ruach* (vítr nebo dech). Tyto pojmy však podle Gillmana nevystihují pojem duše, schopné existovat bez těla. Smrt je v **biblické** době ztráta dechu života, který nemá žádné jiné vlastnosti.<sup>14</sup> Nešporová uvádí pouze dvě zmínky ve Starém zákoně o vzkříšení mrtvých, a to výzvu k mrtvým, aby vstali a radovali se: „Tvoji mrtví obživnou, má mrtvá těla vstanou! Probuďte se, plesejte, kdo přebýváte v prachu.“ (Izajáš 26:19), a odkaz na vzkříšení a poslední soud pro všechny: „Všichni z těch, kdo spí v prachu země, procitnou; jedni k životu věčnému, druzí k pohaně a věčné hrůze.“ (Daniel 12:2).<sup>15</sup> Tyto texty se v několika bodech liší ve vnímání zmrtvýchvstání. „Pro Izajáše je samotné vzkříšení ospravedlněním Boží spravedlnosti a zbožných. Pro Daniela představuje vzkříšení prostředek, pomocí něhož dostanou spravedliví svou odměnu života věčného a zlovolní svůj trest věčného zatracení. Izajáš slibuje pouze vzkříšení spravedlivých, Daniel nabízí myšlenku vzkříšení zbožných a jejich utlačovatelů.“<sup>16</sup>

---

<sup>13</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 12-15.

<sup>14</sup> GILLMAN, Neil, *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*, s. 85-87.

<sup>15</sup> NEŠPOROVÁ, Olga, *O smrti a umírání*, 2013, s. 63.

<sup>16</sup> GILLMAN, Neil, *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*, s. 76.

Podle Schuberta se v době návratu z babylonského exilu v 6. -2. století před občanským letopočtem objevuje nová naděje na zmrtvýchvstání. V té době se rozvíjí myšlenka možnosti vysvobození z podsvětí (*šeolu*). To se rozděluje na tři oddělení podle míry hříšnosti jeho obyvatel. Tato oddělení slouží pro okamžité rozdělení zesnulých po smrti ještě před posledním soudem. V té době však ještě nebyla vyloučena podsvětní existence podobná tělesné.<sup>17</sup> Posmrtný soud byl individuálním hodnocením života člověka, který měl být potvrzen při posledním soudu, spojeným se světovým obratem a novým stvořením a zahrnujícím i vzkříšení mrtvých.<sup>18</sup> Učení o vzkříšení se dále rozšířilo v 1. století před občanským letopočtem. V textu „Mesiášova apokalypsa“ v jednom ze svitků od Mrtvého moře, už se vzkříšení vztahuje na každého. Jde nejen o projev Boží spravedlnosti, ale i Boží moci. Myšlenka dualismu hmotného těla a nehmotné, nesmrtelné a věčné duše se objevuje v době, která spojuje biblické období s obdobím formování rabínského judaismu.<sup>19</sup>

V rabínské době se víra ve vzkříšení stala jednou ze základních nauk judaismu a byla včleněna do denní liturgie jako součást druhého požehnání Amidy<sup>20</sup>: “Ty, který oživuješ mrtvé“. Tato nauka zahrnuje dva názory: trest a odměna bude pro Izrael jako celek a nikoliv pro každého žida zvlášť a zároveň nemožnost oddělit tělo a duši.<sup>21</sup> Z toho vyplývá, že tělo má být opravdu fyzicky oživeno. Kurt Schubert shrnuje vývoj pojetí zmrtvýchvstání od druhého století před Kristem do prvního století našeho letopočtu jako nejdříve zmrtvýchvstání jednoty duše a těla (exilní a poexilní doba), pak duše (2. století před občanským letopočtem) a nakonec návrat duše a její spojení s tělem (od 1. století našeho letopočtu).<sup>22</sup> Talmudští učenci spojili biblické učení, že odměna za dobré skutky a trest za špatné skutky jsou uděleny na tomto světě, se světem budoucím. Vysvětlovali útrapy spravedlivých jako trest za malý počet jejich hříchů, který dostanou na zemi, aby v budoucím světě prožívali už pouze blaženost. Naopak štěstí hříšníků je odměnou za jejich nečetné dobré skutky a trestem jim bude nemožnost dosáhnout vzkříšení. Víru ve vzkříšení, příchod mesiáše a odměnu a trest vyjádřil Maimonides ve svém díle *Mišne*

---

<sup>17</sup> SCHUBERT, Kurt, *Židovské náboženství v proměnách věků*, Vyšehrad, Praha 1995, s. 96.

<sup>18</sup> Tamtéž, s. 100.

<sup>19</sup> GILLMAN, Neil, *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*, s. 86.

<sup>20</sup> Amida je modlitba obsahující 19, původně 18 požehnání. Jde o základní prvek všech bohoslužeb a pronáší se ve stoje. Počet pronesených požehnání se mění podle druhu bohoslužby. Další názvy jsou Tefila a Modlitba osmnácti požehnání.

<sup>21</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 10.

<sup>22</sup> SCHUBERT, Kurt, *Židovské náboženství v proměnách věků*, Vyšehrad, Praha 1995, s. 104.

Tora, které obsahuje Třináct článků víry, ve 12. století.<sup>23</sup> Těchto Třináct článků víry bylo zařazeno do každodenní liturgie většiny modlitebních ritů jako píseň Jigdal, která vznikla v Římě kolem roku 1300.<sup>24</sup> Dnes se Jigdal zpívá více v sefardských synagogách, jeho alternativou zpívanou v aškenázských synagogách je píseň Adon Olam, která vznikla v 11. století. Vyjadřuje víru ve věčného a jediného Boha. Má sefardskou i aškenázskou<sup>25</sup> verzi, které se liší počtem veršů.<sup>26</sup>

V době osvícenství zvítězila v židovském myšlení nesmrtelnost duše, zatímco víra v tělesné vzkříšení byla považována za primitivní a bez opory v tradici. To vedlo ke změnám v liturgii, která má zásadní vliv na každodenní život Židů. Gillman uvádí tři způsoby dosažení takových změn: „nahradit hebrejštinu schůdnější alternativou, zachovat hebrejský text a upravit překlad tak, aby snesl novou interpretaci učení, nebo přijít s více možnostmi a nechat věřící, ať si vyberou text, jenž odráží jejich osobní přesvědčení.“ Tyto způsoby využívalo reformní a konzervativní hnutí i rekonstrukcionalistické hnutí Mordechaje Kaplana.<sup>27</sup>

Koncem 20. století se znovu objevil zájem o učení o tělesném vzkříšení. Došlo k tomu vlivem blížícího se milénia, rozkvětu tradicionalismu ve všech náboženstvích, obnovení skromnosti při hodnocení lidských schopností a možností vědy a ztrátě iluzí v důsledku holokaustu. Dalšími důvody byl vznik a válečné úspěchy státu Izrael a hledání nového židovského modelu spirituality, který by byl více osobní. Určitou roli sehrál i nový židovský feminismus.<sup>28</sup>

### 2.1.1 Mesiáš

Vzkříšení mrtvých je od určité doby spojeno s postavou mesiáše.<sup>29</sup> Tím původně byl král nebo velekněz, ale později, v období existence druhého Chrámu, se stal eschatologickou postavou. V talmudské době se rozvíjela představa mesiáše z rodu Josefova, bojovníka za Boha a Izrael, a jeho následovníka z rodu Davidova, který „na

---

<sup>23</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, 1998, s. 131 a 236.

<sup>24</sup> Tamtéž, 1998, s. 68.

<sup>25</sup> Sefardé jsou židé pocházející ze španělské a portugalské oblasti, aškenázští židé byli původně židé z Německa, později se termín rozšířil na židovskou komunitu z východní Evropy. Obě komunity se liší některými zvyky, liturgií, výslovností jazyka i vlastním nářečím (ladino a jidiš).

<sup>26</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, 1998, s. 13.

<sup>27</sup> GILLMAN, Neil, *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*, s. 156.

<sup>28</sup> Tamtéž, s. 175-177.

<sup>29</sup> Mesiáš, doslova pomazaný, je osoba zasvěcená k plnění Božích úkolů.

konci dní“ zahájí vykoupení a vrátí izraelskému lidu jeho zemi.<sup>30</sup> Víra v mesiáše, jehož prostřednictvím Bůh osvobodí svůj lid, shromáždí ho z exilu a vzkřísí mrtvé, byla příčinou zachování židovského lidu i v rozptýlení mezi ostatními národy.<sup>31</sup> Očekávání mesiáše se ve stejné době lišilo u různých židovských skupin. V době útlaku bylo akutní, neboť byl předpokládán blízký konec. Představa vzdáleného konce byla důsledkem rezignace. Někteří rabíni však byli proti určování doby příchodu mesiáše, což vedlo k oddálení jeho očekávaného příchodu. Přesto čas od času vznikala nová mesiášská hnutí a židé se upínali k falešným mesiášům. V židovských dějinách se jich objevilo několik. Prvním z nich byl Bar Kochba, který se jím sám prohlásil a byl zabit.<sup>32</sup> Dalším byl Šlomo Molcho v 16. století, konvertita k judaismu, který byl po odmítnutí návratu ke katolictví upálen. V 17. století se objevil v Jeruzalémě Šabtaj Cvi, který ovlivnil nejvíce Židů. Pro záchranu života konvertoval k islámu. Přibližně o sto let později byl další z mesiášů, polský Jacob Frank, donucen ke konverzi ke křesťanství.<sup>33</sup>

Příchod Mesiáše je pro mnoho Židů důležitý i dnes. V 90. letech 20. století byl svými stoupenci prohlášen za Mesiáše Menachem Mendel Schneerson, představitel sedmé generace dynastie cadiků<sup>34</sup> chasidského hnutí Chabad.<sup>35</sup> Lubavičtí chasidé mu tuto roli připisovali pro jeho četná proroctví a zázračná uzdravení.<sup>36</sup> Také existují svědectví o jeho skvělé paměti. Mnozí věřili, že má sílu Božské prozřetelnosti. Mnoho lidí, Židů i nežidů, se na něj obracelo se žádostmi o požehnání nebo radu s jejich potížemi.<sup>37</sup> Byl stejně jako jeho tchán nazýván admor, což je akronym slov *adonenu, morenu, ve rabenu* (naš pán, náš mistr, náš učitel)<sup>38</sup> nebo prostě Rebe. Jeho pojetí lubavičského chasidismu bylo syntézou intelektuálního a extatického. Významnou roli v jeho programu mělo proroctví knihy

---

<sup>30</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 113.

<sup>31</sup> SCHUBERT, Kurt, *Židovské náboženství v proměnách věků*, Vyšehrad, Praha 1995, s. 79.

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 84-87.

<sup>33</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 149-150.

<sup>34</sup> Cadik byl v původním významu člověk, který svým správným chováním někdy i skrytě pomáhá napravovat hříchy ostatních, v hnutí Chabad je to prostředník mezi člověkem a Bohem, ke kterému má ostatním usnadnit cestu.

<sup>35</sup> Chabad je akronym z názvů tří sefir- Chochma (moudrost), Bina (porozumění) a Daat (vědění/poznání).

<sup>36</sup> BIERNOT, David, *Chasidismus jako Hegelovo dovršené náboženství, Apokalypsa nebo transformace- Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*, s. 229-231.

<sup>37</sup> DIEN, Simon, *When prophecy fails: messianism amongst Lubavitcher Hasids, The Coming Deliverer*, s. 244-246.

<sup>38</sup> BIERNOT, David, *Chasidismus jako Hegelovo dovršené náboženství, Apokalypsa nebo transformace- Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*, s. 209.

Zohar o setkání Horní a Dolní moudrosti, které umožní světu vstup do sedmého milénia. Podmínky pro toto setkání vznikly spolu s růstem vědeckého poznání a technologie.<sup>39</sup>

Autorem základních myšlenek hnutí se stal Izrael ben Eliezer, zvaný Baal Šem Tov nebo také BEŠT. Jeho působením a vlivem historických okolností se zformoval nový směr, chasidismus. Vyznačoval se popřením důležitosti studia a nutností udržování veselé mysli, neboť jen radost umožnila přijetí Tóry a službu Bohu. Důležitou postavou se stal *cadik*-spravedlivý, prostředníkem mezi člověkem a Bohem, ke kterému měl ostatním usnadnit cestu.<sup>40</sup> Klíčovým pro budoucí hnutí Chabad se stal jeho list z roku 1746, ve kterém BEŠT popsal své setkání s Mesiášem na nebesích a jeho tvrzení, že přijde v čase rozšíření svého učení po světě.<sup>41</sup> Z jeho učení vycházel Šneur Zalman z Ljady, který vytvořil nové prvky chasidismu s důrazem na intelektuální poznání Boha a jeho stvoření a opětovné ocenění studia. Nezavrhoval emocionální přístup, ale podporoval rozvoj rozumových schopností studiem a duchovním snažením. Ve svém díle Tanja (dříve Likutej Amarim) shrnul své učení. Kniha se stala základním dílem hnutí, které se později stalo známým pod názvem Chabad.<sup>42</sup> Hnutí se rychle rozšířilo a na začátku 2. světové války se prostřednictvím Josefa Jicchaka, šestého *cadika*, dostalo do Brooklynu v New Yorku, kde byly založeny školy, ješivy, ale i Chabad nakladatelství.<sup>43</sup> Za jeho vedení se objevují první známky apokalypticko-mesianického očekávání. Prohlašoval, že stanovené časy příchodu Mesiáše pominuly a konec tohoto věku může být vyvolán pouze pokáním.<sup>44</sup>

Jeho zeť, Menachem Mendel Schneerson, se stal jeho nástupcem v roce 1950. Vedl vzdělávací a dobročinné instituce a také tvořil rezponza. Za svůj rozvoj vzdělání a kultury byl v USA dvakrát oceněn Kongresem, ve věku osmdesáti let a také po své smrti v roce 1994. Snažil se všemi dostupnými moderními prostředky nenásilně bránit židovskou ortodoxii a šířit obnovu židovské identity mezi sekulárními židy. Misie byla zaměřena také na neortodoxní Židy, aby se vrátili k ortodoxii. Dodržování náboženských

---

<sup>39</sup> BIERNOT, David, Chasidismus jako Hegelovo dovršené náboženství, Apokalypsa nebo transformace-Mileniální koncepce v minulosti i současnosti, s. 232-233.

<sup>40</sup> SADEK, Vladimír, Židovská mystika, s. 173-177.

<sup>41</sup> HOLUBOVÁ, Markéta, Ha-rav Šneur Zalman z Ljady, Likutej Amarim-Tanja, s. 51.

<sup>42</sup> Tamtéž, s. 30-34.

<sup>43</sup> Tamtéž, s. 48-49.

<sup>44</sup> BIERNOT, David, Chasidismus jako Hegelovo dovršené náboženství, Apokalypsa nebo transformace-Mileniální koncepce v minulosti i současnosti, s. 228.

příkazů (*micvot*) má uspíšit příchod Mesiáše. Proto lubavičtí chasidé kontrolují *mezuzy* na dveřích a vyzývají k plnění náboženských příkazů v ulicích.<sup>45</sup>

Po smrti Rebeho došlo k rozdělení členů hnutí na mesianisty, kteří obsadili synagogu centrály hnutí v Brooklynu, a anti-mesianisty. Většina mesianistů je přesvědčena o fyzické existenci Rebeho, i když ho nemohou vidět, což dávají najevo širokou medializací jeho učení i obrazů, a odpovídá tomu i atmosféra bohoslužeb. Malá skupina, zvaná elokisté, věří, že Rebe je totožný s *acmut* (Boží esencí).<sup>46</sup> Rozšířily se také zprávy o zázracích, které zažili návštěvníci jeho hrobky.<sup>47</sup> Jeho následovníci jsou přesvědčeni o jeho trvalém duchovním působení a nenahraditelnosti, proto nový *cadik* nebyl zvolen.<sup>48</sup> Hnutí působí dál. Chabad center je po celém světě více než 3000.<sup>49</sup> Tato centra sdružují okolo 200.000 členů.<sup>50</sup> Infrastruktura hnutí roste dokonce ještě rychleji než za jeho života. Bylo vysláno několik set nových emisarů a založeno několik set nových center po celém světě.<sup>51</sup>

---

<sup>45</sup> DIEN, Simon, When prophecy fails: messianism amongst Lubavitcher Hasids, *The Coming Deliverer*, s. 241.

<sup>46</sup> BIERNOT, David, Když mesiáš zemřel, *Dingir 2 /2014*, s. 58.

<sup>47</sup> DIEN, Simon, When prophecy fails: messianism amongst Lubavitcher Hasids, *The Coming Deliverer*, s. 258.

<sup>48</sup> Tamtéž, s. 240.

<sup>49</sup> HOLUBOVÁ, Markéta, Ha-rav Šneur Zalman z Ljady, *Likutej Amarim-Tanja*, s. 48-53.

<sup>50</sup> DIEN, Simon, When prophecy fails: messianism amongst Lubavitcher Hasids, *The Coming Deliverer*, s. 240.

<sup>51</sup> BIERNOT, David, Když mesiáš zemřel, *Dingir 2 /2014*, s. 59.



### 3. CHEVRA KADIŠA

Příkazy Tóry, které stanovil Bůh, jsou v judaismu jediným bezpečným vodítkem pro správný způsob života. Bůh je první, kdo tyto příkazy plní, a jde tak svému lidu příkladem. Ideálem podle rabínské literatury tedy je snažit se ho napodobit v jeho skutcích, zvláště těch milosrdných. Jestliže Bůh navštívil nemocného (Gn. 18:1), utěšil truchlícího (Gn. 25:11), a pohřbil mrtvého (Dt. 34:6), měl by to dělat i člověk.<sup>52</sup> Pohřbit mrtvého je nejvyšším projevem milosrdenství a respektu k němu, neboť za tuto službu nelze očekávat odměnu. Je to také *micva*<sup>53</sup> každého věřícího žida. I kněz, kterému bylo za běžných okolností zakázáno zacházet s mrtvými, měl příkaz prokázat tuto službu okamžitého pohřbu jakémukoli mrtvému i cestou do svatyně o svátku *Jom Kippur*,<sup>54</sup> pokud nebyl nablízku někdo jiný, kdo by ho zastoupil. Vzhledem ke striktně daným pravidlům při zacházení s mrtvým, který je nečistý, se předměty a osoby, které se ho dotkly, stávají rovněž nečistými, bylo pro příbuzné zesnulého obtížné ho pohřbit vlastními silami. Zvláště, když to muselo být do druhého dne, neboť je psáno „nenecháš jeho mrtvolu na kůlu přes noc, ale bezpodmínečně ho pohřbíš týž den.“ (Dt. 21:23). Kromě toho se mrtvý člověk stává zakázaným zobrazením Boha. Obtížnost pohřbení pro pozůstalé dokládá Sylvie Goldberg citátem z traktátu Moed katan: „Nesení mrtvého k jeho hrobu se stalo pro jeho přátele a příbuzné horším trápením než smrt“.<sup>55</sup>

#### 3.1 Vznik, historie a činnost

Postupně proto vznikaly z náboženských i sociálních důvodů skupiny osob zabývající se pohřbíváním zemřelých, které jsou doloženy od talmudických dob. Svou činnost vykonávaly bez nároku na odměnu, což je předpokladem splnění náboženské povinnosti prokázat milosrdenství a úctu zemřelému. Jedním z těchto spolků je *chevra kadiša*<sup>56</sup>. První spolky tohoto typu se objevily už v 11. století ve Španělsku a v Německu, ovšem jejich služby se vztahovaly pouze k jejich členům. Členství v nich se dědilo, stejně

---

<sup>52</sup> COHEN, Abraham, Talmud pro každého, s. 259-260.

<sup>53</sup> Micva je náboženská povinnost každého věřícího žida. V Tóře je uvedeno 613 příkazů, 365 negativních a 248 pozitivních.

<sup>54</sup> Den smíření, nejvíce slavnostní událost židovského roku, vrchol deseti dnů pokání, den přísného půstu a příležitost odvrátit od sebe trest a zapsat se do Knihy života pro další rok.

<sup>55</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 82

<sup>56</sup> Chevra kadiša- svaté společenství

jako výhody, které z něj plynuly.<sup>57</sup> Sylvie Goldberg uvádí, že do aškenázského prostředí se pohřební spolky dostaly se židy vyhnanými za Španělska, kde vznikaly současně s křesťanskými. Ve Španělsku se také rozvíjela židovská mystika, kabala a po vyhnání židů se její centrum přesunulo do Safedu v Palestině. V souvislosti s kabalou, zejména Luriánskou v 16. století, vznikly nové zvyky a modlitby týkající se smrti. První pohřební spolky po exodu židů ze Španělska vznikly v Itálii, ve Ferraře a v Modeně v roce 1516. Tento spolek byl nazýván *Chevrat Gemilut Chasadim* a jeho posláním bylo navštěvovat nemocné a zařizovat pohřební záležitosti.<sup>58</sup>

Jako první aškenázská organizace, zajišťující pohřby všech členů židovské komunity, vznikla v roce 1564 *chevra kadiša* v Praze. Zajišťovala nejen navštěvování nemocných, recitování modliteb za umírajícího, přípravy k pohřbu a veškeré služby s ním spojené, ale také pomoc pozůstalým a chudým. Měla vyplnit prázdné místo ve struktuře komunity.<sup>59</sup> Organizací připomínal spolek cechovní řády, ale členové získávali své funkce díky svým zásluhám. Klád se důraz na zkušenost, znalosti vycházející z praxe, mravnost a respekt k náboženským pravidlům. Na světském postavení a majetku členů nezáleželo. Díky tomu byli velmi váženými členy komunity. Hlavním zakladatelem byl pražský vrchní rabín Eliezer Aškenazi a jeho stanovy (*takanot*) upravil do jednotné podoby rabín Jehuda ben Becalel v roce 1573.<sup>60</sup> Původní stanovy byly zničeny při požáru v roce 1689 a znovu vypracovány v roce 1692. Roku 1702 vznikla jejich nová, rozšířená verze, která se více týkala vztahů mezi společnostmi a pohřebním spolkem, než samotným založením, a také stanovením jeho funkcí a vnitřní organizace, neboť už nebylo třeba obhajovat jeho vznik. Tyto stanovy obsahovaly 32 článků.<sup>61</sup> V 18. století upravil zvyky spolku významný pražský rabín Ezechiel Landau. Vyloučil například zvyk pohřbívat zemřelé s dřevěnými vidličkami v rukou, s jejichž pomocí se měli snáze prokopat do Erec Jisrael (Země Izrael). Tato a mnoho dalších úprav se dodržují i dnes.<sup>62</sup> Pražský spolek a jeho stanovy se staly vzorem pro ostatní spolky, vznikající postupně v jiných obcích i v ostatních zemích. Existovaly mužské spolky pro pohřbívání mužů a ženské pro ženy. V malých obcích

---

<sup>57</sup> PAŘÍK, Arno, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 309

<sup>58</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 85-88

<sup>59</sup> Tamtéž, s. 77

<sup>60</sup> PAŘÍK, Arno, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 310-311

<sup>61</sup> GOLDBERG Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 92

<sup>62</sup> KOČÍ, Chaim, Jak navázat aneb současná Chevra Kadiša, Maskil, ročník 12, ijar 5773, květen 2013, s. 4

členové často vykonávali všechny činnosti, ve větších, díky většímu počtu členů, měli stanovené určité druhy činnosti, například hlídání zemřelého před pohřbem.<sup>63</sup> V Maďarsku vznikaly pohřební spolky v 18. Století a v Budapešti je první doložen po roce 1788. Knihy záznamů a předpisů zdejších pohřebních bratrstev, zvané Pinkas, vznikaly od konce 18. století a jsou důležitým pramenem dějin zdejších židovských komunit. *Chevra kadiša* v Budapešti na přelomu 19. a 20. století byla největší a provozovala zde nemocnice, domy pro staré a útulky.<sup>64</sup>

*Chevra kadiša* také založila spolky *Našim cidkanijot* (Zbožné ženy), *Sandekoes* (kmotři), a spolek Starších. Zbožné ženy měly stejně jako muži z *chevry kadišy* navštěvovat nemocné, pečovat o umírající a zajistit pohřeb. Spolek *Sandekoes* měl (na požádání) finančně podporovat chudé matky novorozených chlapců. Také losoval ze Zbožných žen čtyři účastnice pohřebního průvodu pro zemřelé, jejichž pohřbu se nikdo jiný nezúčastnil, aby mohla být pronesena modlitba *kadiš*. Jeden ze *sandeků*, kterého určil los, držel na klíně novorozené chlapce při obřizce.<sup>65</sup> Spolek *Sandekoes* zcela podléhal spolku *chevra kadiša*.<sup>66</sup> Spolek Starších podporoval nemocné ze spolku *Sandekoes*, o poutních svátcích zajišťoval i finanční podporu pro tři vylosované chudé.<sup>67</sup> Dalšími dobročinnými činnostmi *chevry kadišy* bylo provozování lázní, nemocnice, pomoc sirotkům, vdovám a chudým.<sup>68</sup>

### 3.2 Členství a organizace

Činnost pohřebního spolku se týkala všech, proto bylo v zájmu každého člena komunity nějak se na ní podílet. Platili spolku poplatky a také jeho členové odváděli příspěvky do společné pokladny. Uvnitř spolku byla přesně daná hierarchie. Nejvýše postavený byl *gaon*, který musel projít všemi stupni členství. Díky tomu byl schopen řešit každý problém, který mohl vzniknout. Nejnižší postavení byli hostující členové, kteří pro spolek pracovali jeden a více let bez práva volit nebo být volen. Pro získání stálého členství bylo nutné složit zkoušku, kterou kandidát mohl opakovat v dalším roce.<sup>69</sup> Převážnou část stálých členů tvořili *chatumim*, kteří mohli být po několika letech, v Praze

<sup>63</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 242-243

<sup>64</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 427

<sup>65</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 1 -2

<sup>66</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 96

<sup>67</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 2

<sup>68</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabinského judaismu*, s. 102

<sup>69</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 92-93

po patnácti letech, zvoleni staršími, kteří měli právo volit. Titul byl podmíněn opět vykonáním zkoušky za účasti dvou starších a jednoho člena představenstva. Právo být zvolen měli starší až po dalších třech letech.<sup>70</sup> V Praze existovala také funkce starších bez nároků na jakoukoliv funkci a volební právo, při náboženských obřadech ale byli rovni skutečným starším.<sup>71</sup> Starší se podíleli na řízení spolku a mohli být zvoleni do vyšších úrovní, *mevorarim* a následně *gabbaim*. Ti byli voleni každý rok mezi staršími. Jeden z *gabbaim* byl vždy na měsíc (maximálně na dva) stanoven správcem měsíce. Jeho úkolem byla správa pokladny, rozdělování peněz chudým a mohl řešit spory a konkrétní problémy. Spolu s *gaonem* činnost spolku řídilo představenstvo, které mělo v Praze deset členů, v menších obcích méně. Příjmy spolku plynuly nejen z členských příspěvků, ale i z pokut za drobné přestupky, z almužen vybraných v synagogách při různých slavnostních událostech, z plateb členů obce při smrti člena jejich rodiny. Další příjmy měl spolek z darů a prodeje náhrobků a hřbitovních parcel.<sup>72</sup>

Představenstvo bylo voleno každoročně v neděli po svátku *Šavuot*.<sup>73</sup> Volby se konaly v hlavní synagoze dané komunity, v Praze ve Staronové synagoze. Dohlížel na ně předseda rabínského soudu. Nejdříve byl vylosován sbor volících z členů s volebním právem. V pražské obci to bylo patnáct starších, dva náhradníci a volební komisař. Losování i hlasování probíhalo pomocí kuliček. Kdo si vytáhl zlatou kuličku, získal právo navrhnout kandidáta do představenstva. Pro hlasování, zvané balotáž, účastníci používali bílé kuličky jako souhlas a černé jako nesouhlas. Kuličky se vkládaly do hlasovací urny a hlasování probíhalo ve dvou kolech. Kandidát byl zvolen, pokud měl nadpoloviční většinu hlasů. Hlasování se opakovalo až do zvolení stanoveného počtu členů, tedy sedmi, neboť většina představenstva musela být zachována. Členové z řad zkušebních i stálých členů byli voleni v den slavnostní hostiny *chevry kadišy*. Byl to velmi významný den pro celý spolek i pro obec. Hostina se konala rovněž jednou za rok, v Praze první den novoluní měsíce *tamuzu*.<sup>74</sup> Členové se postili a společně putovali na hřbitov, kde žádali zemřelé o odpuštění za chyby způsobené při vykonávání pohřbů.<sup>75</sup> Odpoledne následovala

---

<sup>70</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 314.

<sup>71</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 4.

<sup>72</sup> GOLDBERG Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 93-95.

<sup>73</sup> Svátek Šavuot, tzv. svátek týdnů, je jedním z židovských poutních svátků.

<sup>74</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 314-315.

<sup>75</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 94.

hostina, doprovázená kázáními. Byla hrazená z členských příspěvků. V Praze se jí účastnili jen členové představenstva, volitelé a noví členové, v menších obcích často všichni řádní členové. Jednou ze zvyklostí, připomínající cech, bylo společné pití z jedné holby.<sup>76</sup> Maďarská *chevra kadiša* pořádala svou výroční hostinu 7. dne měsíce *adaru*, na výročí Mojžíšovy smrti. Tento den byl věnován vzpomínce na ty, jejichž datum úmrtí nebylo známo.<sup>77</sup>

Počet členů spolku byl však omezen stanovami. V pražském spolku bylo mezi členy na zkoušku ročně přijato maximálně čtyřicet osob a jen čtyři z nich se mohli v daném roce stát řádnými členy. Členové také mohli být zbaveni svého postavení nebo vyloučeni (vždy byli vyloučeni, pokud měli status členů na zkoušku), a to v případě dlouhé neúčasti na pohřbech a jiných zanedbání povinností, způsobení zranění nebo hádek, nebo odmítnutí platit příspěvky. Vyloučený ztratil nárok na veškeré služby spolku, od navštěvování v době nemoci po získání místa na hřbitově. Totéž platilo i pro jeho rodinu, a proto měl spolek silný vliv na život v komunitě. Vyloučený mohl však dostat jednu příležitost svou chybu napravit a znovu se stát členem, pro získání původního postavení musel však absolvovat všechny úrovně členství znovu. Systém střídání členů představujících autoritu bránil potenciálním konfliktům uvnitř spolku, neboť odpůrci nezůstali dlouho na své pozici.<sup>78</sup> Pokud by počet členů klesl na deset, došlo by k jeho rozpuštění.<sup>79</sup>

*Chevra kadiša* svým pečlivým výběrem členů měnila jejich postavení v komunitě, neboť záleželo na příslušnosti a náboženství, ne na světském povolání. Také je však nutila dodržovat pravidla, která vyplývala z jejích stanov. Její moc byla založena na spojení soudního a náboženského práva. Stala se prostředníkem mezi božskou vůlí a nemocným nebo umírajícím i zdravými lidmi.<sup>80</sup> Podle Sylvie Goldberg se jednotlivé spolky lišily hlavně rozdílnými pravidly přijímání nových členů, ačkoliv všechny vycházely ze vzoru pražského spolku. Přísnost pravidel závisela na důležitosti komunity. V některých obcích, například v německém Königsbergu, záviselo členství i na tom, zda byl kandidát ženatý. I v tom případě ale musel na členství čekat ještě rok, pokud ke spolku patřil jeho

---

<sup>76</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 315.

<sup>77</sup> FROJIMOVICS, Kinga, Jewish Budapest: Monument, Rites, History, 1999, s. 427.

<sup>78</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 95-96.

<sup>79</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 25.

<sup>80</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996 s. 99-100.

otec, a nejméně dva roky, pokud ne.<sup>81</sup> Sňatek byl podle stanov důležitý i v Praze, kde ženatí kandidáti čekali na přijetí mezi řádné členy pět let, ale pokud se oženili pět let po vstupu do spolku, čekali na řádné členství ještě tři roky.<sup>82</sup>

Pražská *chevra kadiša* byla obnovena v roce 2009. Po válce vykonávali *taharu* externí pracovníci sociálního oddělení a rabinátu. Jejich zkušenosti a informace z Izraele se staly základem dnešní praxe. V roce 2003 byly upraveny stanovy. V rituální očiště zůstal zvyk polítí devíti konvemi vody a omývání vodou s vejcem, stejně jako pohřbívání v rubáších, které dnes dodává sociální dílna Židovské obce Praha. Závojem a zástěrkou se odlišují vdané ženy od svobodných. V roce 2013 měl spolek přes 36 členů s různou mírou aktivity. Mezi jeho činnosti patří i ochrana židovských hřbitovů na celém území České Republiky.<sup>83</sup>

### 3.3 Rituální předměty

Mnoho dochovaných rituálních předmětů pochází z výbavy k výroční hostině. Nejčastěji jsou to skleněné holby, většinou zdobené výjevy z pohřebního průvodu. Kromě těchto předmětů šlo i o další nádoby, pokladničky a předměty sloužící synagogálním bohoslužbám, jako stříbrné ozdoby Tóry a zdobené opony. Některé venkovské spolky se prezentovaly vlastními prapory, nošenými v průvodech po vzoru cechů. V Praze vznikl v roce 1772 na objednávku tehdejšího představenstva spolku cyklus patnácti obrazů. Jde o zobrazení všech úkonů a rituálů, které spolek vykonával, včetně portrétů členů představenstva.<sup>84</sup> Kosáková uvádí, že nádoby pro výroční hostinu se tvarem nijak nelišilo od běžného nádobí, bylo pouze označeno hebrejskými písmeny *chet* a *kuf*, tedy zkratkou názvu spolku.<sup>85</sup> Holby byly převážně stříbrné, bohatě zdobené, často německé výroby, adaptované pro pohřební spolek nápisem. V Čechách se používaly skleněné a zdobené rytím nebo malbou.<sup>86</sup> Altschuller zmiňuje poháry ze smaltovaného skla v Čechách a porcelánové na Moravě, které byly výjimečné proti stříbrným pohárům v jiných komunitách. Byly zdobené výjevy z činnosti pohřebního bratrstva a příslušnými nápisy, často se jmény členů. Jsou známy od konce 16. století, ale nejstarší dochovaný exemplář je

<sup>81</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996 s. 97.

<sup>82</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 3.

<sup>83</sup> KOČÍ, Chaim, Jak navázat aneb současná Chevra Kadiša, *Maskil*, ročník 12, ijar 5773, květen 2013, s. 4 -5.

<sup>84</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 315-316.

<sup>85</sup> KOSÁKOVÁ, Eva, *Slovník judaik*, 2004, s. 36.

<sup>86</sup> Tamtéž, s. 18.

z roku 1692.<sup>87</sup> Další rituální předměty se týkaly *tahary* (očisty mrtvého) a pohřbu. Šlo o konvičky a džbány na vodu, hřebínky a jiné náčiní k očištění, desky pro *taharu*, pokladničky a pokrývky na rakev.

Konvičky na vodu sloužily k omytí rukou osob, které prováděly pohřební rituály. Byly běžného tvaru, označeny nápísem. Obvykle byly vyrobeny ze stříbra a vysoké asi 20 cm.<sup>88</sup> Hřebínky byly také označeny nápisy, obdélníkového tvaru s ozubením jedné nebo obou stran. Čistítka ve tvaru malých lžiček nebo plochých jehel byla, stejně jako hřebínky, nejčastěji ze stříbra.<sup>89</sup> Desky pro *taharu* byly nejčastěji dřevěné, ve tvaru obdélníku s oříznutými rohy a vyřezanými sbíhavými žlábkami pro odtok vody. Mohly být i kamenné.<sup>90</sup> V českých zemích bylo zachováno několik kamenných desek pro *taharu*.<sup>91</sup> Pokladničky měly hranolový nebo válcovitý tvar, uzamykatelné víko s otvorem a jedno nebo dvě ucha. Byly opatřeny nápisy s označením funkce, data a místa používání, případně i dárce. Výška byla 15-20 cm a materiálem pro výrobu bylo hlavně stříbro. Pokud byly z mědi nebo jejích slitin, byly často postříbřené.<sup>92</sup> Pokrývky na rakev zřejmě začaly být používány v souvislosti s křesťanskými pohřby. Byly vyrobené z černého sukna nebo sametu, zdobené smutečnými symboly a donačními nápisy.<sup>93</sup> Dále se používaly volební urny pro volby do židovských institucí. Měly válcovitý tvar, nahoře byly otevřené a nejčastěji byly kovové. Mohly však být i z jiných materiálů nebo jejich kombinací. Účel byl označen nápísem.<sup>94</sup> Při zasedáních spolku byl také používán stolní zvoněk. Byl většinou stříbrný a od běžně užívaných zvonků se lišil jen nápísem.<sup>95</sup>

### 3.4 Literatura s tematikou péče o nemocné, umírající a zemřelé

V roce 1626 byla vydána v italské Mantově kniha *Maavar Jabbok*, která popisuje vstup duše do vyššího světa, závisícího na zkušenostech duše za života. Obsahuje také popis zvyků a rituálů včetně modliteb, vykonávaných pro umírajícího a zesnulého

---

<sup>87</sup> ALTSCHULLER, David, *The Precious Legacy: Judaic Treasures from the Czechoslovak State Collections*, 1983, s. 156.

<sup>88</sup> KOSÁKOVÁ, Eva, *Slovník judaik*, 2004, s. 26.

<sup>89</sup> Tamtéž, s. 73.

<sup>90</sup> Tamtéž, s. 61.

<sup>91</sup> STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřívání v židovské tradici, část 2, Maskil č. 7, březen/duben 2005, ročník 4, s.8*

<sup>92</sup> KOSÁKOVÁ, Eva, *Slovník judaik*, 2004, s. 52.

<sup>93</sup> Tamtéž, s. 56.

<sup>94</sup> Tamtéž, s. 101.

<sup>95</sup> Tamtéž, s. 107.

z hlediska kabalistického učení. Autorem je Aaron Berechiach ben Moses, jeden z žáků kabalisty Moše Cordovera. Kniha se stala základním zdrojem pro spolek *chevra kadiša*. Kromě této knihy vznikla další díla věnovaná předpisům a zvykům ohledně smrti, umírajících, nemocných a truchlících. První z nich byl spis ze 13. století *Torat ha-adam* od Moše ben Nachmana zvaného Nachmanides, který vyšel z talmudických traktátů a přidal ještě aškenázské a sefardské zvyky své doby. Roku 1615 byla vydána kniha *Ma'aneh Lashon*, která obsahuje modlitby různého charakteru, některé určené pro četbu na hřbitově, jiné pro osoby v určitém nebezpečí a také *Viduj*, vyznání umírajícího. Kniha *Šnei luchot ha-brit* autora Izajáše Horowitze vznikla v Amsterdamu v roce 1649. Stala se významným pramenem pro pozdější díla tohoto zaměření. V 18. století vyšla kniha *Sefer ha-chaim*.<sup>96</sup> V současnosti podává detailní popis pohřebních rituálů například Maurice Lamm v závěru své knihy *The Jewish Way in Death and Mourning*.

---

<sup>96</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 101-102.



## 4. POHŘEB

Již v příběhu ze Starého Zákona o vyhnání Adama a Evy ze zahrady Eden, při kterém se stali smrtelnými, zaznělo základní ustanovení, které má dodnes vliv na pohřební rituály: Prach jsi a v prach se obrátíš! (Gn 3:19). První starozákonní zmínka o pohřbívání je Abrahamova koupě hrobky, tedy jeskyně na machpelském poli poblíž Hebronu, pro pohřbení jeho manželky Sára (Gn 23:4-20). Tehdy bylo pohřbívání do přírodní nebo uměle vytvořené jeskyně běžné. Podle velikosti jeskyně mohlo být takto pohřbeno často i více osob najednou. Jeskyně pak byla uzavřena a označena bílým kamenem jako nečisté místo. Také bylo časté pohřbívání v domě, u domu nebo v zahradě, zvláště pod stromy. Hromadné hroby a veřejná pohřebiště byly určeny pro nemajetné, poutníky a zločince.<sup>97</sup> Ve starověku bylo převládajícím zvykem pořádat dva pohřby. Při prvním pohřbu bylo tělo uloženo do pohřební komory nebo podzemní části hřbitova, dokud z něj nezůstaly jen kosti. Tato fáze trvala přibližně rok a v jejím průběhu se těla nesměl nikdo dotknout. Následovala druhá část pohřbu, kdy byly kosti shromážděny za přítomnosti rodiny zemřelého do malé vápencové truhly a umístěny v kostnici. Rodina zopakovala rituály z prvního pohřbu a vykonala dané smuteční obřady. Kostnice byly běžně užívány v okolí Jeruzaléma ještě v prvním a druhém století občanského letopočtu. Pravidla, která pro ně byla stanovena, jsou sepsána v talmudickém pojednání Evel Rabati, také zvaném Semachot. Jde o jeden z prvních textů, zabývajících se pravidly, zvyky a postupy, které se týkají umírání, smrti, pohřbu a truchlení.<sup>98</sup>

Později se začali mrtví pohřbívat přímo do země, v Izraeli a některých oblastech Evropy na rákosovém lůžku, jinde do dřevěných rakví.<sup>99</sup> Došlo k tomu vlivem židovského exilu v Babylónu, kde byla spíše rovinná krajina bez skal. Tehdy začali Židé zakládat hřbitovy a později se tento zvyk rozšířil v zemích diaspory. Na hrobě byl vztyčen kámen k označení a z úcty k zemřelému, někdy byla jen navršena mohyla z jednotlivých kamenů.<sup>100</sup> V Izraeli se pohřbívá bez rakve i dnes a rakev se používá pro státní pohřby a pohřby vojáků.<sup>101</sup> V Praze bývalo zvykem, že se rodiče neúčastnili pohřbu prvního

<sup>97</sup> STEINOVÁ, Iva, Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici, část 1, Maskil č. 6, únor/březen 2005, ročník 4, s. 8

<sup>98</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 13-16

<sup>99</sup> LAMM, Maurice, The Jewish Way in Death and Mourning, 1969, s. 16

<sup>100</sup> STEINOVÁ, Iva, Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici, část 1, Maskil č. 6, únor/březen 2005, ročník 4, s. 8

<sup>101</sup> NEWMAN, SIVAN, 1998, Judaismus od A do Z, s. 142-143

dítěte a pohřbu ani pohřebních obřadů se neměly účastnit ženy.<sup>102</sup> Také *kohenům* byl přístup na hřbitov omezen, mohli se zúčastnit jen pohřbu manželky, dětí, rodičů a neprovdaných sester. Jejich hroby byly často umístěny podél hřbitovních zdí a někdy se k nim budovaly postranní vchody, tzv. „kohenské branky“, aby jejich příbuzní nemuseli při návštěvě vstoupit na hřbitov.

Vyskytují se také okrsky hrobů *levitů*, rabínů a dětí narozených do jednoho měsíce. Lidé byli pohřbíváni do řad podle časové posloupnosti, jen občas bylo vynecháno místo pro příbuzné. Ortodoxní Židé v Polsku a na Slovensku pohřbívali odděleně muže a ženy. Pohřbívaly se také liturgické předměty, poškozené svitky Tóry, modlitební knihy, liturgické náčiní. Ojediněle byl s oběšeným pohřben i kůl.<sup>103</sup> Na maďarských hřbitovech lze nalézt také hroby se stříškou podepřenou sloupy, kterou jsou opatřeny hroby chasidů. Hrobky v podobě prostých bílých domků patří chasidským rabínům. Jsou zde také vyhrazené části pro děti, které se narodily mrtvé nebo zemřely do jednoho měsíce a pro konvertity k jinému náboženství (v rohu hřbitova). Pozornost byla věnována také tomu, aby se nepřátelé nepohřbívali vedle sebe.<sup>104</sup>

#### 4.1 Péče o nemocného a umírajícího

Návštěva u lůžka nemocného nebo umírajícího je také jedním z důležitých náboženských příkazů, týkajících se konání milosrdenství. Hebrejsky se nazývá *bikur cholim*. Každá kniha týkající se rituálů a péče pro nemocné, umírající a zemřelé, uvádí několik důvodů nezbytnosti těchto návštěv. Shodují se v tom, že návštěvník může prospět nejen nemocnému svou přítomností a modlitbou, ale i sám sobě splněním příkazu. Obzvlášť vhodné je navštěvovat nemocné v sobotu, kdy je dovoleno učinit pro nemocného vše potřebné navzdory *šabatovým* zákazům některých činností. V 17. století se tato činnost stala záležitostí *chevry kadišy*.<sup>105</sup>

Simon Philipp de Vries uvádí, že dobrým skutkem a náboženským příkazem je jak účast a soucit v bolesti, tak upřímné sdílení radosti s ostatními. Zmiňuje Hospodinovu návštěvu Abrahama krátce po jeho obřízce, která je podle *midraše*<sup>106</sup> první návštěvou nemocného.<sup>107</sup> Dále píše o nutnosti prospěchu nemocného z takové návštěvy a varuje

<sup>102</sup> Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 21.

<sup>103</sup> STEINOVÁ, Iva, Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici, část 1, Maskil č.6, únor/březen 2005, ročník 4, s. 9.

<sup>104</sup> FROJIMOVICS, Kinga, Jewish Budapest: Monument, Rites, History, 1999, s. 430.

<sup>105</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, Crossing the Jabbok, 1996, s. 104-105.

<sup>106</sup> Midraš je jedna z metod interpretace Tóry.

<sup>107</sup> DE VRIES, Simon Philipp, Židovské obřady a symboly, Vyšehrad, Praha 2008, s. 236.

před přílišnou horlivostí nebo neupřímností. Člověk se má návštěvy nemocného vzdát, pokud mu nemůže prospět, neboť by naopak mohl jeho stav zhoršit. Podpora je nemocnému poskytována nejen účastí, ale i modlitbou a četbou žalmů. Při zhoršení jeho stavu se lidé za něj často modlí společně. Jeho příbuzní mohou být vyzváni při četbě Tóry během bohoslužby k žádosti o modlitbu za uzdravení a příspěvku na dobročinné účely, kterého se často zúčastní i přátelé. Při této modlitbě za uzdravení může být změněno jméno nemocného, které ho má symbolicky učinit jiným člověkem.

Dalším způsobem je požehnání, tzv. „benšn“, při kterém se dotyčnému přidá nové biblické jméno. To mu zůstane a bude jím osločován, pokud po tomto požehnání žil ještě alespoň třicet dní. Bude ho používat při všech náboženských událostech a zároveň ho musí uvést ve všech dokladech, které s jeho náboženstvím souvisejí. Někteří lidé mají takových jmen i více. O těchto rituálech i o vážnosti jeho stavu se však s nemocným většinou mluví až po jeho uzdravení, neboť je nežádoucí ho znepokojit, měl by naopak být povzbuzován.<sup>108</sup> V literatuře, zabývající se problematikou nemoci a smrti, jsou pokyny pro navštěvující, aby s nemocným vedli příjemnou konverzaci a přesvědčili se, nejlépe ještě před zhoršením jeho stavu, že po sobě nezanechá nedořešené záležitosti, například finanční.

V příručkách o pohřebních rituálech lze také najít zmínky o užitečnosti recitace vyznání hříchů *Viduj*, která má vliv na uzdravení nemocného nebo umírajícího, nebo zlehčuje jeho hříchy. Všechny tyto příručky upozorňují na nutnost nepřítomnosti žen a dětí při této recitaci, neboť je třeba se vyvarovat pláče a naříkání před umírajícím a také po recitaci *Šema*.<sup>109</sup> Pokud přes všechny snahy nadejde okamžik, kdy smrt je již nevyhnutelná, je naopak žádoucí o ní s umírajícím mluvit, aby se na ni mohl připravit, nebál se a zemřel se všemi smířen. To vyžaduje určitou zkušenost a vyrovnanost, proto tuto úlohu obvykle na sebe bere rabín nebo členové pohřebního spolku. Umírající pronese *Viduj*, aby se smířil s lidmi i s Bohem a mohl odejít v klidu. Pak se u jeho lůžka čtou oddíly modlitby *Šema* a zpívá se píseň *Jigdal*, případně také *Adon Olam*. V okamžiku smrti přítomní recitují modlitbu *Šema Jisrael*<sup>110</sup>, která končí s posledním výdechem umírajícího. Zvláště důležité je, aby poslední slovo, *echad*<sup>111</sup>, splynulo s tímto posledním

---

<sup>108</sup> Tamtéž, s. 237-242.

<sup>109</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 106.

<sup>110</sup> Židovské vyznání víry, složené z textů Dt. 6:4 -9, Dt. 11:13-21 a Nu. 15:37-41.

<sup>111</sup> Slovo *echad*-jediný se vztahuje k jedinému Bohu v judaismu a má v něm zásadní význam, neboť v době jeho vzniku šlo o jediné monoteistické náboženství.

výdechem. Proto lze poslední verš pronést i uprostřed jiné modlitby nebo jakékoli jiné věty.<sup>112</sup>

Kromě nemocných a těch, kdo neudrží své emoce pod kontrolou, by během posledních minut měli všichni přítomní u lůžka umírajícího zůstat, aby projevíli respekt.<sup>113</sup> Při umírání by měli být stále přítomni alespoň dva členové pohřebního spolku, a to i pokud k smrti dojde až po několika dnech. Ve třináctém století bylo zvykem pokládat zemřelého na zem, což zakazuje ve své příručce Nachmanides s odvoláním na traktát Evel Rabati, podle něhož se s umírajícím musí zacházet stejně jako s každým živým člověkem. Také varuje před pokládáním jakýchkoli předmětů na jeho břicho, zakrývání, zavíráním jeho očí nebo organizováním pohřbu před smrtí. Snaha urychlit smrt je považována za vraždu.<sup>114</sup>

## 4.2 Příprava na pohřeb

Pokud je potvrzena smrt, obvykle pírskem přiloženým k nosu nebo ústům, jsou zesnulému zavřeny oči. Pokud je to možné, udělá to nejstarší syn. Je-li třeba, zavřou se i ústa a obličej se přikryje kusem látky. Jsou čteny příslušné modlitby z knihy Maavar Jabbok. Pak se těla ujmou členové pohřebního spolku, kteří ho svléknou, položí na podlahu a přikryjí prostěradlem. Otevřou se okna pokoje. Pro ženy tento rituál vykonávají ženy.<sup>115</sup> V Praze bylo zvykem naznačit ohnutím prstů zemřelého Boží jméno, což bylo zakázáno o šabatu, stejně jako zavření očí, snímání náplastí a obvazů z těla a děláním uzlů, například na šátku při zavírání úst.<sup>116</sup>

Tělo je položeno nohama ke dveřím, a pokud to není nezbytné, už se s ním nemanipuluje. V ortodoxních komunitách je zvykem, že se tělo pokládá na zem asi dvacet minut po smrti a na zem se vylévá voda jako znamení smrti pro sousedy a přátele. Zapálí se svíce u hlavy mrtvého, může jich být i více. Svíce se nezapalují o šabatu, nebo pokud došlo k smrti v nemocnici. Jsou recitovány žalmy 23 a 91 a měl by být přivolán rabín a místní lékař.<sup>117</sup> V Německu bylo zvykem pokládat tělo na čistou slámu. Tento zvyk ve středověku následovali křesťané. Sláma, na které zesnulý zemřel, byla spálena na ulici. Důvodem pro použití slámy, někdy jen několika stébel, je několik různých tradic, největší

<sup>112</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 244-246.

<sup>113</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 4.

<sup>114</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 107

<sup>115</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 241

<sup>116</sup> *Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze*, s. 7-8

<sup>117</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 4-5.

souvislost má však zřejmě s trestem ukamenování, kdy se zemřelý naopak pokládal na holou podlahu.<sup>118</sup>

Maurice Lamm zmiňuje zvyk pozůstalých požádat mrtvého o odpuštění křivd, které mu mohli způsobit během jeho života. Pozůstalí v přítomnosti mrtvého nejedí, nepijí, nekouří ani nezpívají a nepouštějí hudbu. Hanlivé poznámky o zesnulém, i kdyby byly pravdivé, jsou rovněž zapovězeny. V celém domě jsou zakryta zrcadla, aby se zabránilo zdůraznění krásy, marnivosti a obavám o vzhled v okamžiku smrti a v přítomnosti mrtvého.

Zesnulý nesmí zůstat až do pohřbu ani na okamžik o samotě. Jeho strážce (*šomer*) musí celou noc zůstat vzhůru a recitovat žalmy, proto této služby často není schopen příbuzný nebo přítel zemřelého, i když je to žádoucí.<sup>119</sup> Strážce vykonává náboženskou povinnost, a proto je osvobozen od těch ostatních. Pokud jsou strážci dva, jeden vykonává své náboženské povinnosti ve vedlejší místnosti. Žena může střežit zemřelou ženu, zatímco muž může střežit muže i ženu.<sup>120</sup> V maďarských pohřebních spolcích se losovalo mezi členy o to, kdo bude zesnulého hlídat a připravit ho k pohřbu. Hlasování probíhalo pomocí kuliček označených hebrejskými jmény.<sup>121</sup> Dále již začínají přípravy k pohřbu, kopání hrobu, výroba rakve a rubáše.

#### 4.2.1 Tahara

*Tahara* je termín pro očistu zesnulého. Nejedná se však pouze o hygienický proces, ale především o náboženský rituál. Proto je výhradně záležitostí *chevry kadišy*. *Tahara* se odehrává v domě zesnulého, nebo na místě k tomu určeném.<sup>122</sup> Nejčastěji se konala v márnici nebo v domku určeném k tomuto obřadu. Tato místa byla vybavena topením a komínem. Stěny márnice byly popsány texty modliteb pronášených při *tahare*.<sup>123</sup> Nejbližší příbuzní by při této očištění neměli být přítomní, neboť by pro ně mohla být příliš bolestná.<sup>124</sup> Neměla by se konat příliš dlouho před pohřbem, od *tahary* do pohřbu by měly uplynout nejvýše tři hodiny. Pokud nehrozí příliš horké počasí nebo nepřítomnost členů pohřebního spolku (měli by být nejméně čtyři), provádí se obvykle, až když je připraven

<sup>118</sup> SPERBER, Daniel, *The Jewish Lifecyle*, s. 437-439.

<sup>119</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 5 -6.

<sup>120</sup> Tamtéž, s. 242.

<sup>121</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 427.

<sup>122</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 111.

<sup>123</sup> STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici, část 2*, Maskil č.7, březen/duben 2005, ročník 4, s. 8.

<sup>124</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 6 -7.

rubáš a rakev. Tělo se umývá na speciální desce pro *taharu* směrem od hlavy k nohám.<sup>125</sup> Zesnulý se obrací na levý a pravý bok a odkrývají se jen části, které mají být omyty. Krev se obvykle nesmývá, aby byla pohřbena jako součást těla. V případě násilné smrti, kdy je krev na těle i na oděvu, se *tahara* neprovádí vůbec a zesnulý je uložen do rakve ve svém oblečení. Dále jsou vyčištěny nehty a učesány vlasy. Tím je dokončena příprava k rituálu, který následuje.

Členové *chevry kadišy* si umyjí ruce. Zesnulého buď postaví, nebo položí na dřevo a vylijí na něj devět konví vody. Poté je opět položen na desku pro *taharu*, která byla mezitím osušena. Je zakryt a osušen čistým bílým prostěradlem.<sup>126</sup> Jednotliví členové, obvykle jich je pět, jsou vyvolávání hebrejskými jmény k omytí určených částí těla hadříky. O svátcích se zesnulý nečeše a omývá se pouze pomocí sena, slámy a kartáčů.<sup>127</sup> Před rituálem se pronáší společná modlitba a v jeho průběhu se čtou žalmy. Rituální očištění je zakončeno trojím prohlášením o čistotě zesnulého.<sup>128</sup> Sylvie Goldberg uvádí zvyk běžný v Praze na přelomu patnáctého a šestnáctého století, jak ho popsal pozdější odpadlík od judaismu Anton Margarita. Šlo o potření hlavy zemřelého vejcem a vínem před uložením do rakve.<sup>129</sup> Podle pražských stanov tento zvyk pokračoval i ve 20. století. Do vlažné vody se rozmíchalo vejce a touto vodou byl zesnulý omyt. Víno bylo použito pouze v závěru pocty tzv. *Tišoh kabin*, při které se zesnulý omyl třemi konvemi navíc.<sup>130</sup> Pařík popisuje pražský zvyk omytí vlažnou vodou s vejcem, které symbolizuje život, a v závěru pokropení vínem.<sup>131</sup> Také Maurice Lamm zmiňuje zvyk potírat hlavu zemřelého bílkem smíšeným podle místní zvyklosti s vínem nebo octem.<sup>132</sup> Bílek smíšený s octem se používal v Polsku k pomazání srdce a čela.<sup>133</sup> Vlasy mrtvé nevěsty byly podle zvyku někdy ostříhány, jindy rozpuštěny.<sup>134</sup>

<sup>125</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 243.

<sup>126</sup> Tamtéž, s. 243-245.

<sup>127</sup> Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 14-15.

<sup>128</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 249-250.

<sup>129</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 136-137.

<sup>130</sup> Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 14-16.

<sup>131</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s.320

<sup>132</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, strana 245.

<sup>133</sup> [http://www.kirkuty.xip.pl/pogrzeb\\_zydowski.htm](http://www.kirkuty.xip.pl/pogrzeb_zydowski.htm), 16.6.2015

<sup>134</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, strana 173.

## 4.2.2 Leviša

Další fází je oblečení zesnulého (*leviša*). Je mu také věnována značná pozornost a pečlivost, neboť jednou vstane z hrobu oblečený.<sup>135</sup> Oděvem pro zesnulého je zvláštní rubáš (*tachrichim*), *kitl* a nábožensky dospělý muž<sup>136</sup> může dostat také *talit*<sup>137</sup>. Rubáš je vyroben z hrubého plátna, které je vyhrazeno pouze pro tento účel. Sešit bývá ručně nebo na šicím stroji. Šijí ho buď ženy z příbuzenstva zemřelého, nebo ho dodá *chevra kadiša*. Ve větších obcích jsou obvykle vyrobeny do zásoby. Mužská verze zahrnuje kalhoty, opasek, košili, vázanku, pokrývku hlavy a ponožky.<sup>138</sup> Ženatý muž měl na rozdíl od svobodného ještě krejzlík. Vdaná žena dostala punčochy, *kitl*, pásek, krejzlík, čepec a tzv. stříšku, pletené stínidlo. Svobodná nemá krejzlík, závoj ani stříšku. Šestinedělka má navíc spodky a spodničku.<sup>139</sup> Pro zavazování tkaniček mimo šabat a svátky se používal zvláštní uzel, tzv. *kešer*.<sup>140</sup> Pohřbívání v rubáši ustanovil rabín Gamaliel, který si sám přál prostý pohřeb. Díky tomu se nikdo necítí zahanben. Kromě toho, že je to symbol čistoty, jednoduchosti a důstojnosti, nemá rubáš kapsy, do kterých by se daly uložit cennosti. Může být lněný, bavlněný nebo mušelinový. Pokud není k dispozici, může způsobit zdržení pohřbu.<sup>141</sup> Z *kitlu*, který zesnulý nosil, jsou odstraněny kovové části, jako knoflíky a patentky. *Talit* je také zbaven ornamentů a jedna z třásní (*cicit*) je utržená nebo svázaná a položena do rohu *talitu*, čímž se *talit* stává neplatným (*pasul*).<sup>142</sup> Tím se zabrání znesvěcení posvátného předmětu kontaktem se zemřelým.<sup>143</sup>

## 4.2.3 Rakev

Ve starověku se pohřbívali zesnulí v rakvi jen výjimečně, jako projev úcty, nebo když bylo třeba zabránit pohledu na popálené nebo zmrzačené tělo, případně z důvodu prevence nákazy infekční nemocí. Dřevěné rakve, které se dnes používají ve většině zemí

<sup>135</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996 strana 112

<sup>136</sup> Náboženské dospělosti, a tím i povinností a práv s tím spojených, dosahuje chlapec ve věku 13 let.

<sup>137</sup> Talit je šál s modrými nebo černými pruhy, který má v rozích třásně připomínající 613 příkazů a zákazů věřícího žida. Používá se při modlitbách.

<sup>138</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, 2008, s. 249

<sup>139</sup> Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 12-13

<sup>140</sup> Tamtéž, s. 17

<sup>141</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s. 7

<sup>142</sup> Tamtéž, s. 247

<sup>143</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 173

vždy, musí splnit řadu požadavků. Musí být celé ze dřeva, neboť podle tradice se Adam a Eva v Edenu skryli mezi stromy a také by rozklad rakve neměl trvat o mnoho déle, než rozklad těla. Z toho důvodu se dříve používaly při výrobě jen dřevěné kolíky, dnes jsou přípustné i kovové hřebíky a madla. Vnitřek rakve je dnes často polstrován, což neodpovídá náboženské tradici. Maurice Lamm dále zmiňuje, že nezáleží na druhu dřeva a jeho úpravě, měl by však být podporován zvyk vrtat otvory ve dně rakve, aby se naplnil příkaz „obrácení v prach“. Spolu s mrtvým se v diaspoře často pohřbívá půda z Izraele. Rakev by neměla být příliš levná ani příliš drahá. Cena závisí na možnostech pozůstalých, ale přepychová rakev je spíše známkou nevkusu, než ukazatelem úcty k zesnulému.<sup>144</sup> Podle předpisů pražského pohřebního bratrstva se lišila rakev pro obyčejné zesnulé, která měla po stranách skuliny, od rakve pro *kohanim*, která měla na dně otvory, a rakve pro šestinedělky a zavražděné, které byly zcela bez otvorů. Děti do jednoho roku nebyly pohřbeny v rakvi, ale jen přikryty dřevěným poklopem, dítě *kohena* bylo navíc podloženo zespodu prknem. Rakev, která z nějakého důvodu nemohla být využita, nesměla být skladována v celku. Pokud byl do ní vložen zesnulý a poté přenesen do jiné, musela se spálit nebo zakopat.<sup>145</sup>

Podle stanov pražského pohřebního bratrstva rodina rozhodovala o tom, zda bude mrtvý uložen do rakve přímo v domě a odnesen na hřbitov, nebo uložení proběhne až v obřadní síni na hřbitově.<sup>146</sup> Dnes v diaspoře probíhá uložení tak, že do rakve se rozprostře prostěradlo, případně talit, na které se pak položí zesnulý. Jsou proneseny verše vyjadřující naději na budoucí vzkříšení (Daniel 12:13). Na zesnulého v diaspoře je nasypána trocha hlíny z Izraele, což má alespoň částečně nahradit pohřeb ve Svaté zemi. Phillip de Vries uvádí, že v dnešní době se tento úkon provádí většinou bezprostředně po *tahaře*, načež se rakev definitivně uzavře. V dřívějších dobách, a někdy i dnes, se rakev ještě otevře na hřbitově. Pokud je tomu tak, zesnulý dostane ještě pod hlavu plátěný pytlík, který přítomní pozůstalí naplní půdou z hrobu. Také popisuje rozbíjení hliněných nádob na *taharu* nebo jiných nádob použitých před pohřbem a vkládání jejich střepů do rakve a někdy i na oči zesnulého.<sup>147</sup> Do hrobu nebyly vkládány květiny ani předměty s výjimkou modlitebních knih a i ty jen výjimečně.<sup>148</sup> V Maďarsku bylo zvykem dávat

---

<sup>144</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s. 16-17

<sup>145</sup> Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 10-11

<sup>146</sup> Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, s. 8.

<sup>147</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 251-252.

<sup>148</sup> STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici, část 2*, Maskil č.7, březen/duben 2005, ročník 4, s. 8.



střepy z květináče a trochu hlíny na oči a ústa zemřelého. Také často dostal do ruky dřevěnou lžici, která mu měla pomoci dostat se z hrobu v době příchodu Mesiáše.<sup>149</sup> V Polsku se mrtvému také dávaly na oči střepy, údajně aby ho zbavily světských tužeb, a navíc ještě visací zámeček na vrchní desku rakve v místě úst, aby nemohl mluvit o tomto světě ve světě budoucím.<sup>150</sup> Maurice Lamm zmiňuje vystavování ostatků, což je současný zvyk v USA, který má původ v Evropě. Podle něj je v rozporu s úctou k zemřelému a škodlivý z hlediska náboženství i mentálního zdraví pozůstalých.<sup>151</sup>

#### 4.2.4 Cesta na hřbitov

Rakev je zdvižena a nesena na márách ve výši ramen. Její nosiči recitují opakovaně žalm 85:13 („Hospodin dopřeje dobrých časů, svou úrodu vydá naše země“). Mohou se během cesty střídat tak, aby rakev mohl nést každý.<sup>152</sup> Sylvie Goldberg přirovnává zesnulého neseného v čele průvodu k *aron ha-kodeš*<sup>153</sup>, která byla nesena před Mojžíšem.<sup>154</sup> Rakev by měli nést členové rodiny nebo přátelé zesnulého, neboť podle tradice byl už Jákob odnesen ke hrobu svými syny. Pokud by to však členům nejbližší rodiny bránilo překonat žal, mohou být nahrazeni jinými lidmi. Nosiči rakve mohou být i nepřátelé zesnulého, u kterých je tato činnost považována za projev lítosti a nikoli pokrytectví. Všichni však musí vyznávat židovskou víru.<sup>155</sup> Doprovázení mrtvého na jeho poslední cestě (*halvajat ha met*) je také milosrdným skutkem a projevem úcty k němu. Účast se stává povinností i při nutnosti přerušit práci, pokud není přítomna *chevra kadiša*, nebo průvod prochází okolo.<sup>156</sup>

Rakev nesměl nikdo předejít. Za ní šli členové rodiny, významné osobnosti komunity a pohřebního spolku. Muži a ženy byli rozděleni do dvou skupin, muži šli vpředu a ženy za nimi. Toto pravidlo bylo striktně vyžadováno, aby zabránilo mužům hřešit narušením posvátnosti hřbitova a ženám rušit nářkem zpěv andělů při příchodu zesnulého. Sylvie

---

<sup>149</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 428.

<sup>150</sup> FIJALKOWSKI, Paul, Pohřební obřad polských židů ve světle archeologického bádání, in: *Bulletin židovského historického ústavu*, 3/151, červenec až září 1989.

<sup>151</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 26-27.

<sup>152</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 173.

<sup>153</sup> Aron-ha-kodeš je tzv. Archa úmluvy, která byla dokladem smlouvy mezi Izraelem a Hospodinem, obsahovala desky se zákonem a byla uložena ve stanu setkávání a později ve svatyni Chrámu

<sup>154</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 114.

<sup>155</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 60.

<sup>156</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 174.

Goldberg uvádí, že v Praze bylo k jeho prosazení dokonce stanoveno, že ženám, které ho porušily, byl za trest sebrán plášť a darován chudým. Dále byli najímáni členové průvodu, kteří na všechny, kdo se přidali k nesprávné skupině, stříkali vodu. Pokud byl hřbitov příliš daleko, zesnulý byl přivezen na vozíku až k němu a průvod se zformoval teprve tam.<sup>157</sup> Během průvodu byl několikrát recitován žalm 91, vyjadřující víru v Hospodinovu péči o věřící a modlitba za dlouhý život a spasení. Pohřební průvod se několikrát krátce zastavuje, aby vyjádřil neochotu dokončit tuto službu zemřelému. Ve většině komunit se zastavuje sedmkrát, ale Maurice Lamm uvádí, že někde je zvykem zastavit se třikrát a jinde dokonce každých šest nebo sedm kroků. Dále zmiňuje, že pro sedm zastavení nalézá Midraš zdůvodnění ve verši z Kazatele, kde je celkem sedmkrát slovo pára (Kazatel 1:2). Každé zastavení má člověka upozornit, že by neměl prožít marný život. Kde a kdy zastavit obvykle určuje rabín.<sup>158</sup> V Maďarsku se dnes průvod zastavuje pouze třikrát, a to jen při přísně tradičních pohřbech. Dříve v některých komunitách doprovázeli průvod hudebníci, ale dnes už je tento zvyk opuštěn, stejně jako omluva mrtvému jménem Izraele za špatné skutky vůči němu u bran hřbitova.<sup>159</sup> Podle Sylvie Goldberg sedm zastavení symbolizuje sedm nebeských sfér.<sup>160</sup>

#### 4.2.5 Uložení do hrobu

Po příchodu na hřbitov (někdy už po cestě před synagogou) bývá pronesen pohřební proslov (*hesped*). Jde o chválu zemřelého, která mu má vzdát úctu. Pokud pochvala není možná, nebo byl zesnulý sebevrah či exkomunikovaný, *hesped* se nepronáší. Ve středověku vznikaly hlavně pro zesnulé rabíny obsáhlé pohřební proslovy s citacemi z Tóry a rabínských textů, které často vyšly tiskem a dnes jsou cenným historickým pramenem.<sup>161</sup> Simon Philipp de Vries zmiňuje, že v některých obcích se *hesped* nepronáší z důvodu možného jednostranného posouzení vlastností zemřelého. Také poukazuje na nevhodnost přehnané chvály, která může přejít v urážku.<sup>162</sup>

Po položení rakve vedle hrobu byla recitována modlitba *ciduk ha-din* a přítomní konali *hakafot*.<sup>163</sup> Modlitba *ciduk ha-din* vyjadřuje ospravedlnění Hospodinova rozhodnutí,

<sup>157</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 115.

<sup>158</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 60-61.

<sup>159</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 430.

<sup>160</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 115.

<sup>161</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 91.

<sup>162</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 259.

<sup>163</sup> Hakafot je rituál, při němž se obchází 7x dokola.

prosby za zachování života pozůstalých a vyjádření chvály a Jeho vlády nad vším. Tato modlitba se nerecituje při pohřbu v noci nebo před šabatem, na Poutní svátky, dny následující bezprostředně po nich a na významné dny. Také není recitována při pohřbu dítěte do třiceti dnů věku.<sup>164</sup> Rituál *hakafoť* se někdy odehrával v domě zesnulého. Měl vyjadřovat sedm nebeských sfér a tím potvrdit jednotu duše zemřelého s vyššími světy. Také šlo o symbol tance a veselí spravedlivých v ráji. Kromě toho měl chránit zemřelého před škodlivými silami.<sup>165</sup>

Následuje předání zemřelého hrobníkům, kteří ho uloží na dno hrobu. Hrob musí délkou a šířkou odpovídat velikosti rakve a musí být hluboký nejméně čtyřicet palců (101,6 cm). Pokud si to rodina přeje, může být ke spouštění použit stroj.<sup>166</sup> Poté přítomní muži házejí do hrobu každý po třech lopatách hlíny, až je rakev zcela zakryta.<sup>167</sup> Nejdříve ji tam vhazují příbuzní zemřelého, pak přátelé. Každý vrátí lopatu na hromadu hlíny a další si ji opět vezme. Když se blíží chvíle dokončení hrobu, recituje se verš z Kazatele<sup>168</sup>: „A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.“ Následuje recitace kantora a *kadiš*, modlitba psaná aramejsky.<sup>169</sup> Pohřební *kadiš* se liší od ostatních forem, které jsou pronášeny v synagoze. Vyjadřuje chválu Boha, který vytvoří nový svět, oživí mrtvé k věčnému životu a obnoví Chrám. Dává zesnulému naději na budoucnost a truchlícím novou víru.<sup>170</sup> *Kadiš* existuje ve čtyřech verzích a je pronášen jen v přítomnosti *minjanu*.<sup>171</sup> *Kadiš* truchlících vyjadřuje Hospodinovu moc a nesmrtelnost Izraele.<sup>172</sup>

Veškeré části těla zesnulého včetně krve musí být pohřbeny s ním. Pokud přijde o některou končetinu nebo jinou část těla během života, bývá pohřbena do jeho budoucího hrobu, nebo na samostatné ploše, nejlépe blízko hrobů rodiny dotyčného. Tento obřad nezahrnuje truchlení. Za určitých okolností je možné poskytnout části těla

---

<sup>164</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 62-64.

<sup>165</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 116.

<sup>166</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 64.

<sup>167</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 143.

<sup>168</sup> Kazatel 12:7.

<sup>169</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, s. 260.

<sup>170</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 65-66.

<sup>171</sup> Minjan- skupina deseti nábožensky dospělých mužů.

<sup>172</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 79-80.

k medicínskému výzkumu nebo transplantaci. Pokud však přestanou být objektem výzkumu, musí být pohřbeny.<sup>173</sup>

Kremace je považována za pohanský zvyk a je v rozporu s Božím příkazem. Proto je podle židovského práva (*halachy*) zakázána, i když přímý biblický zákaz neexistuje. Spálení těla Saula zmíněné v Bibli (1. Samuelova 31:12) rabíni interpretují jako příčinu tříletého období hladu.<sup>174</sup> Kremace je zakázána i v případě, že si ji zesnulý přál. Není možné ani pohřbít zpopelněné pozůstatky na židovském hřbitově, s výjimkou vládního nařízení pohřbu do země, kdy není k dispozici jiná plocha. V takovém případě je tato část hřbitova označena a zrušena.<sup>175</sup> Alfred Kolatch zmiňuje, že kremace není považována za legitimní způsob pohřbu ze dvou důvodů. Jde o nesplnění příkazu obrácení v prach, neboť popel není pohřben, ale rozptýlen nebo uložen do urny, a také ohněm spálené tělo neumožní v budoucnu vzkříšení.<sup>176</sup>

Mauzolea mohou být postavena nad hroby významných osobností, ovšem pouze v případě, že je zesnulý pohřben do země. Betonové hrobky je možné používat v oblastech s nestabilní půdou, kde to požadují státní instituce. Jejich použití z důvodu zachování ostatků je však nežádoucí.<sup>177</sup>

### 4.3 Odložení pohřbu

Podle biblického příkazu se má pohřeb konat do 24 hodin. Pražská *chevra kadiša* stanovila, že zemřelý by měl být pohřben ten samý den, v létě do patnácti hodin odpoledne a v zimě do čtrnácti hodin odpoledne.<sup>178</sup> Podle Steinové bylo možné pohřeb odložit až na třetí den, když mezi smrtí a pohřbem byla sobota. Hrob se nesměl kopat dopředu, takže dodržení příkazu pohřbu tentýž den bylo často obtížné.<sup>179</sup> Zvyk pohřbívat mrtvé třetí den po smrti byl běžný v některých židovských komunitách v 18. století, kdy byl pohřeb v den smrti dokonce zakázán, zřejmě pod vlivem křesťanství. V Maďarsku židovské autority rozhodly proti rychlému pohřbu v roce 1827. To vyvolalo řadu protestů a diskuzí.<sup>180</sup> Maurice Lamm uvádí, že se pohřeb může odložit pouze z úcty k mrtvému.

---

<sup>173</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 58.

<sup>174</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínskému judaismu*, s. 172

<sup>175</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 56-58

<sup>176</sup> KOLATCH, Alfred, *The Jewish Book of Why*, 1996, s. 57

<sup>177</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 57

<sup>178</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 113

<sup>179</sup> STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici*, část 1, *Maskil* č.7, únor/ březen 2005, ročník 4, s.8

<sup>180</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 426

Důvodem je vládní požadavek z důvodů transportu, administrativy nebo vyšetřování, čekání na rubáš nebo rakev, příbuzné, kteří cestují zdaleka a jejich přítomnost na pohřbu je poctou pro zemřelého a čekání na rabína ze stejného důvodu. Kromě soboty mají Židé zakázáno pohřbívat zemřelé první den svátků. Mohou to však vykonat nežidé.<sup>181</sup>

#### 4.4 Kdo není pohřben podle rituálu a nevztahují se na něj rituály truchlení

Pohřební rituály se liší v případě sebevraždy. Sebevrah je považován za vraha a je vinen svatokrádeží, neboť svým činem popřel nejvyšší panství Boha, když se považoval za pána své duše. Sebevražda bývá považována za mnohem horší zločin než vražda, neboť vrah má možnost vzdát se svých zlých skutků, ale sebevrah ne. „Nedovol svému přirozenému pudu, aby tě přesvědčil, že hrob je útočiště; proti své vůli jsi byl stvořen, proti své vůli jsi byl zrozen, proti své vůli žiješ a proti své vůli musíš zemřít...“<sup>182</sup> Sebevrah nemá podíl na budoucím světě, zřejmě proto, že odmítl spravedlivý podíl jeho povinností na tomto světě a nemůže proto přijmout Hospodinovu odměnu. Proto mu není prokazována úcta jako jiným zemřelým. Konají se jen ty pohřební tradice, které vyjadřují úctu k pozůstalým.<sup>183</sup> Tato omezení však neplatí, když zesnulý čin spáchal pod tlakem, v důsledku fyzické bolesti, nebo nebyl mentálně v pořádku. V takovém případě čin spadá do kategorie „*anus*“, zatímco vědomá a plánovaná sebevražda je v kategorii „*bedaat*“. Za první případ v kategorii *anus* je považován Saul.<sup>184</sup> Z toho důvodu dětská sebevražda není považována za trestuhodnou. Za úmyslnou sebevraždu je označen případ, kdy člověk takový čin plánuje a jasně ho předem formuluje před svědky. V posledních letech je většina sebevražd označena za neúmyslnou a roste tendence nepohřbívat tyto zemřelé mimo hřbitov jejich rodin. Některými rabíny byla dokonce povolena sebevražda za účelem vyhnutí se extrémnímu mučení, zvláště v souvislosti s nucením ke konverzi.<sup>185</sup> Maurice Lamm uvádí, že zkušený rabín při posuzování sebevraždy musí vzít v úvahu šílenství, vliv drog, motivaci a plánování činu. Spolupracují přitom s psychologem. Zjišťují, nakolik byl čin záměrem, jaké okolnosti ho ovlivnily a jestli se ho dotyčný nepokoušel na poslední chvíli zvrátit. Podle výsledků pak rabín může určit způsob pohřbu a rituálů týkajících se

---

<sup>181</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 19-20.

<sup>182</sup> *Pirkej Avot*, 4 :22.

<sup>183</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 215-216.

<sup>184</sup> KOLATCH, Alfred, *The Second Jewish Book of Why*, s. 183.

<sup>185</sup> *Encyclopedia Judaica*, 1971, s. 297.

truchlení. Toto rozhodnutí činí nezávisle na šetření policie a výpovědích sousedů a přátel zesnulého.<sup>186</sup>

Novorozenci, kteří se nedožili třiceti dnů, nejsou považováni za životaschopné. Nevztahují se proto na ně rituály truchlení. Jsou však pro ně vykonány pohřební rituály, kromě recitace modliteb *ciduk hadin* a *kadiš*. Při *tahaře* může být provedena **obřízka** bez obvyklých obřadů a požehnání. *Kria* také nemusí být provedena. Při pohřbu by měli být přítomni tři lidé. Pokud dítě nemá jméno, které je třeba k pohřební recitaci, může ho dostat i po obřadu.<sup>187</sup> Děti se oblékají do svého oblečení, včetně punčoch, pokud je nosily. Ty malé se nejdříve ovinou plenou a povijanem.<sup>188</sup>

Dokonce i odpadlík od judaismu může být legálně pohřben na židovském hřbitově díky víře, že Žid je Židem navždy. Není to však podporováno. Pokud je jeho motivací ke konverzi vzdor, existuje vždy určitá naděje, že se k židovské víře vrátí. V případě jeho smrti se na něj vztahuje rituál *šiva*.<sup>189</sup>

---

<sup>186</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 217-218.

<sup>187</sup> Tamtéž, s. 247-248.

<sup>188</sup> Stanovy pražského pohřebního bratrstva, s. 13.

<sup>189</sup> KOLATCH, Alfred, *The Second Jewish Book of Why*, s. 197.

## 5. RITUÁLY POZŮSTALÝCH

Okamžikem pohřbení zesnulého se pozornost přesune k nejbližším pozůstalým, které je třeba utěšit. Během následujících týdnů se musí vypořádat se svou ztrátou a vrátit se k běžnému životu. K tomu **jim** mají pomoci ostatní.

### 5.1 Koho se týkají

Povinnost vykonat pohřební rituály mají nejbližší příbuzní zemřelého, tedy rodiče, děti, sourozenci a manžel nebo manželka. Děti, které nedosáhly náboženské dospělosti, dodržují (symbolicky) pouze rituál natržení oděvu. Truchlíci je nazýván *onen*. Podílí se vždy na průběhu pohřbu. Pokud se pohřeb nekoná z důvodu nenalezení nebo nevydání těla rodině, i když je potvrzena smrt, nejsou jeho příbuzní považováni za truchlíci, stejně jako v případě, že se nemohou pohřbu zúčastnit. Pokud však nejsou na pohřbu žádní blízcí příbuzní a existuje možnost, že by někdo z nich mohl přijet včas, je považován za truchlíciho.

Truchlíci nesmí jíst v blízkosti zemřelého, nesmí jíst maso, slavnostní jídla, navštěvovat večírky a pít víno. Nesmí se také zdobit, holit, stříhat si vlasy, koupat se pro radost a mít manželský styk. Dále nesmí vykonávat svou práci, studovat Tóru a z domu může chodit pouze kvůli zařizování pohřbu. Je osvobozen od recitace modliteb a dodržování pozitivních příkazů, negativní však dodržovat musí. O šabatě a svátcích je od některých zákazů osvobozen. Kladení *tfilin* je rovněž v době smrti a pohřbu omezen. Omezení však neplatí pro svátky a ženicha v týdnu následujícím po svatbě.<sup>190</sup>

### 5.2 Kria

Natržení okraje oděvu jako projev zármutku vykonávají nejbližší příbuzní mrtvého. Učiní to po recitaci veršů z Jóba, ještě před pronesením *hespedu*. Za rodiče je oděv natržen vlevo, za ostatní vpravo. Podle Bible to poprvé udělal Rúben, když nenašel svého bratra Josefa v cisterně, do které ho ukryl a chtěl ho z ní vysvobodit. Jákob později učinil totéž po spatření jeho zkrvaveného oděvu.<sup>191</sup> Totéž učinil David, když se dozvěděl o Saulově smrti. Podle Lamma tento úkon přináší pozůstalým možnost uvolnit nahromaděnou bolest pomocí nábožensky schváleného činu. Může se vztahovat k halachickému požadavku odhalení srdce. V tom případě natržený oděv symbolizuje natržené srdce. Dalším

<sup>190</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 22-26.

<sup>191</sup> SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabínského judaismu*, s. 257-258.

vysvětlením je, že truchlící ztratil možnost plnit příkaz ctít rodiče, kteří zemřeli. Roztržení oděvu je znamením přerušování vztahu s rodiči. Kromě nejbližších příbuzných tento rituál mohou vykonat rozvedení partneři, nevlastní děti, a psychicky nemocní v době, kdy jsou schopni vnímat svou ztrátu. Fyzicky postižení nebo příliš slabí tento rituál vykonat nemusí a neměli by ani později- má se konat v době největšího zármutku. K jeho vykonání proto dochází buď ve chvíli, kdy se člověk o smrti dozví, nebo těsně před obřadem, nebo na hřbitově před uložením do hrobu. Dnes se podle Lamma koná převážně v obřadní síni, kde na jeho průběh dohlíží rabín. Pokud se někdo o smrti jednoho z nejbližších členů rodiny do třiceti dnů po pohřbu, má povinnost tento rituál vykonat. Pokud je tato lhůta překročena, musí ho vykonat pouze za rodiče. V průběhu šabatu a svátků je konání rituálu omezeno nebo zcela vyloučeno, což do určité míry závisí na rozhodnutí rabína.<sup>192</sup> V Maďarsku se *kria* provádí v okamžiku smrti.<sup>193</sup>

Rituál se provádí ve stoje na znamení síly v době krize i respektu k zemřelému. Většinou se natrhne oděv, který dotyčná osoba obvykle nosí v pokojové teplotě. Oděv se natrhne vertikálně, od krku směrem dolů. Je možné začátek provést nožem. V případě smrti rodičů se natrhne vlevo. Nemá být podél švu, aby jasně vyjadřoval záměrné natržení. Trhlina by měla být vidět po celé období *šiva*. Pokud je nutné v tuto dobu šaty měnit, mají být také natrženy. Natržené šaty se nenosí o šabatu. Je možné je provizorně zašít, u dcery po pohřbu, u syna třicet dní po pohřbu. Nemají však nikdy být trvale sešity jako znamení jizvy, která nikdy nezmizí.

V ostatních případech se natržení provede vpravo a nemusí být vidět, takže může být i v klopě nebo podšívce. Při výměně oděvu během *šiva* nemusí být nový oděv natržen. Po uplynutí této doby může být sešit provizorně a třicet dní po pohřbu trvale sešit.<sup>194</sup>

### **5.3 Mytí rukou po pohřbu a odchod ze hřbitova**

Pozůstali si při odchodu z pohřbu myjí ruce, což symbolizuje starý zvyk očisty po kontaktu s mrtvým, stejně jako stálé spojení se životem. Spočívá v polížení obou rukou šálkem vody, který se nepodává z ruky do ruky.<sup>195</sup> Sperber zmiňuje zvyk před odchodem ze hřbitova trhat trávu a odhazovat ji za sebe jako znamení odpoutání se od smrti a

---

<sup>192</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 38-41.

<sup>193</sup> FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monument, Rites, History*, 1999, s. 430.

<sup>194</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, 1969, s. 42-44.

<sup>195</sup> Tamtéž, s. 67.



připomínku vzkříšení.<sup>196</sup> Pařík tento zvyk popisuje také a uvádí, že se při něm říkal žalm 72:16 a tráva se pak odhodila k hrobu, což mělo zmást anděla smrti, aby pozůstalé nesledoval domů, nebo se říkalo jen „Nechť pomíneme jako tráva.“<sup>197</sup> Okamžikem dokončení pohřbu se z truchlícího, zvaného *onen*, stává *avel*. Jeho zármutek symbolizuje natržený oděv a zutí bot, někdy už při cestě ze hřbitova. To lze podle traktátu Evel Rabati nahradit nasypáním trochy hlíny do bot.<sup>198</sup>

## 5.4 Seuda havraa

Po návratu pozůstalých do domu zemřelého čeká na ty, kterých se týká truchlení, prosté jídlo. Většinou jde o chleba a vejce, donesené sousedy, kteří tak plní *micvu*. Jde o rituál podpory truchlících. Dnes je to na mnoha místech záležitost *chevry kadiši*. Truchlíci toto jídlo jedí v sedě na zemi, nebo na nízké stoličce, neboť jim začíná období *šiva*.<sup>199</sup> Toto jídlo se nepodává o šabatu, o hlavních svátečních dnech poutních svátků,<sup>200</sup> nebo v pozdním odpoledni, které jim předchází. O svátcích *Roš chodeš*, *Chanuka*, *Purim* a mezi začátkem a koncem poutních svátků by se mělo podávat.<sup>201</sup>

## 5.5 Sedm dní smutku

Období *šiva* trvá sedm dní, kdy truchlíci zůstávají v domě zesnulého. Zapálí se tzv. svíce duše a přikryje se postel zesnulého i křesla pokrývkami. Po celou dobu sedí truchlíci na zemi a nespí ve svých postelích, i pokud odcházejí na noc do svých domovů. Jsou osvobozeni od práce a běžných povinností.<sup>202</sup> Dům musí být připraven, než se truchlíci vrátí z pohřbu. Svíce hořící v průběhu *šiva* symbolizuje lidskou bytost. Knot je tělem a plamen duší a symbolizují i vztah mezi nimi. Může být nahrazena elektrickým světlem, pokud je to nutné. Když není možné vykonat *šiva* v domě zesnulého, zapaluje se na jiném místě, kde truchlíci tento rituál dodržují.<sup>203</sup> Je třeba zajistit *minjan*, aby truchlíci mohli recitovat *kadiš* truchlících. Do *minjanu* se počítají i truchlíci muži. Měli by celý

<sup>196</sup> SPERBER, Daniel, *The Jewish Lifecycle*, 2008, s.539

<sup>197</sup> PAŘÍK, Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva, in: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, s. 330

<sup>198</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 122.

<sup>199</sup> DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, 2008, s. 267.

<sup>200</sup> Poutní svátky jsou Pesach, Šavuot a Sukot.

<sup>201</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s.101

<sup>202</sup> GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok*, 1996, s. 123.

<sup>203</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s. 101.

týden zůstat doma, proto je možné vypůjčit si svitek Tóry a konat bohoslužby v domě. Pokud se *minjan* nesejde, může truchlíci odejít do nejbližší synagogy, kde by však neměl sedět na svém obvyklém místě. Jsou vynechány některé obvyklé modlitby, ve všední dny i o svátcích.<sup>204</sup> Truchlíci by měl z domu odcházet jen v případě, že je nezbytná jeho účast při některém rituálu, nebo v domě není pro něj místo na spaní, s výjimkou *mohela*, *sandeka* a *kohena*, kteří se mohou účastnit obřizky a obřadu vykoupení syna, pokud je nemůže nikdo nahradit. Staří, slabí lidé nebo těhotné ženy mohou sedět na běžných židlích, měli by se však snažit sedět na nízkých stoličkách alespoň v průběhu návštěv.<sup>205</sup> Tito lidé a nemocní také mohou nosit kožené boty. V určitých případech je v tomto období povolena práce. Jde o chudé, ty, kterým hrozí velká ztráta, nebo ty, které potřebuje veřejnost. Takové případy by měl vždy posoudit rabín.<sup>206</sup>

Dále by truchlíci neměl přijímat dary. Také by neměl odpovídat na pozdravy a přání, které by návštěvníci ani neměli pronášet, s výjimkou šabatu. Truchlíci se nežení a nechodí na večírky. Je omezeno mytí, užívání kosmetiky, stříhání vlasů, nehtů a holení vousů, praní a nošení nových šatů, stejně jako manželský styk a studium Tóry.<sup>207</sup>

## 5.6 Třicet dní smutku

Po sedmi dnech truchlení pokračuje rituálem *šlošim*, tedy třicet dní, které začínají dnem pohřbu. Platí pro ně stejná pravidla jako pro *šiva*, jen už není vyžadováno sezení na zemi nebo nízké stoličce, omezení vycházení, manželského styku, zákaz práce a studia Tóry. Mohou se nosit kožené boty.<sup>208</sup>

## 5.7 Rok smutku

Za rodiče jejich děti drží smutek až do výročí úmrtí, zvaného Jarcajt. Toto období trvá dvanáct měsíců, kdy se truchlíci vrací k běžnému životu a předchozí omezení už pro ně neplatí. Synovi však zůstává povinnost recitovat denně *kadiš* truchlících. V této době je zesnulý podroben Božímu soudu. Židé věří, že tak jako se hřích otců přenáší na syny, může syn napravit činy rodiče, a to i po smrti, právě recitací *kadiš*. Je to také projev úcty k rodičům, která stále trvá. Protože podle tradice soud hříšníka trvá celých dvanáct měsíců, recituje syn tuto modlitbu obvykle jen jedenáct měsíců, na znamení, že jeho rodič

---

<sup>204</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s. 105-106.

<sup>205</sup> Tamtéž s. 109-112.

<sup>206</sup> Tamtéž, s. 117-121.

<sup>207</sup> Tamtéž s. 122-134.

<sup>208</sup> Tamtéž, s. 144-145.

k této kategorii nepatří.<sup>209</sup> Po uplynutí roku od úmrtí, na *jarcajt*, je obvykle v zemích diaspory postaven na hrobě náhrobek. Sefardé a izraelští židé pokládají náhrobní kameny naplocho, v aškenázských komunitách se spíše vztyčují.<sup>210</sup>

---

<sup>209</sup> LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, s. 158-160.

<sup>210</sup> NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 144.

## 6. ZÁVĚR

Při psaní této práce autorka poznala, že pohřební rituály byly a jsou i dnes určeny především k důstojnému odchodu zesnulého a k podpoře pozůstalých, kteří na svůj zármutek nezůstanou sami. Některé směry v judaismu dnes už nečekají na příchod mesiáše, jiným stále dávají obřady spojené se smrtí naději na zmrtvýchvstání. Všichni ale dodržují úctu k zemřelým, která pramení nejen z lásky k nim, ale i z víry a úcty k jejím příkázáním.

Přístup k lidskému tělu a k životu po smrti se i přes zachování úcty k němu v průběhu dějin měnil. Přispěl k tomu vývoj společnosti, vědecký pokrok, i rozptýlení židovského obyvatelstva po světě. Některé přísně zapovězené úkony se staly za určitých okolností zcela legálními. V důsledku toho se změnily i pohřební rituály. Některé pohřební zvyky byly časem opuštěny, jiné vznikly z nevyhnutelné potřeby přizpůsobit se daným podmínkám. K některým zvykům se pohřební spolky zase vrací. Nové zvyky někdy byly zavedeny i z úcty k významným rabínům, jež si přáli být pohřbeni určitým způsobem. Tyto změny však nebyly výrazné, protože vycházely ze stejných zásad, zejména z úcty k člověku, ať už živému, nebo mrtvému, která je pevně zakotvena v židovské víře. Z ní vyplývá i stejný přístup ke všem zesnulým, bez ohledu na jejich předchozí život. I ten, kdo hrubě porušil zákony víry, nebo snad neměl možnost začít je dodržovat, jako dítě, které se narodilo mrtvé nebo zemřelo krátce po narození, má nárok na řádný pohřeb, byť ne vždy se všemi rituály.

Rozdíly mezi rituály v Čechách, Polsku a Maďarsku, jejichž nalezení bylo jedním z cílů této práce, se týkají pouze určitých detailů. O pohřebních rituálech v Polsku je jen málo informací v česky nebo anglicky psané literatuře, proto jich autorka neuváděla více. Je ale možné, že se od rituálů v ostatních sledovaných zemích liší jen nepatrně.

Rituály spojené s pohřbem jsou velmi důležité i v dnešní židovské společnosti. Ve srovnání s běžným sekulárním, neosobním pohřbem nepochybně poskytují větší útěchu a naději pozůstalým. Jistě se budou vyvíjet a mírně měnit i dál, neboť v průběhu dějin vznikají nové podmínky a omezení, kterým je nutné se přizpůsobit. V judaismu je přizpůsobení klíčovou schopností, bez které by nedokázal přetrvat dlouhá staletí vyhnanství a útlaku.

## SEZNAM LITERATURY:

### Prameny:

Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, vlastním nákladem, Praha 1936  
GOLDBERG, Sylvie Anne, *Crossing the Jabbok: illness and death in Ashkenazi Judaism in sixteenth-through nineteenth century Prague*, California 1996, ISBN:0 -520-08149-8

### Sekundární literatura:

Encyclopedia Judaica, Jerusalem 1971

ALTSCHULLER, David, *The Precious Legacy: Judaic Treasures from the Czechoslovak State Collections*, Summit Books, New York 1983, ISBN: 0-671-49498-8

BIERNOT, David, Chasidismus jako Hegelovo dovršené náboženství, *Apokalypsa nebo transformace-Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*, Dingir 2014, 432 s., ISBN 978-80-86779-39-3.

BIERNOT, David, *Když mesiáš zemřel*, Dingir 2 /2014, s. 58

DIEN, Simon, When prophecy fails: messianism amongst Lubavitcher Hasids, *The Coming Deliverer-Millennial themes in World Religions*, Editor Fiona Bowie, University of Wales Press, 208 s., ISBN 0 -7083-1338-8.

DE VRIES, Simon Philipp, *Židovské obřady a symboly*, Vyšehrad, Praha 2008, 299 s., ISBN 978-80-7021-963-8

GILLMAN, Neil, *Vzkříšení a nesmrtelnost v židovském myšlení*, Vyšehrad, Praha 2007, 256 s., ISBN 978-80-7021-871-6

FROJIMOVICS, Kinga, *Jewish Budapest: Monuments, Rites, History*, Central European Press, New York 1999, ISBN 963-9116-37-8

HOLUBOVÁ, Markéta, *Ha-rav Šneur Zalman z Ljady, Likutej Amarim-Tanja*, L. Marek 2007, 256 s., ISBN 978-80-86263-97-7.

KOČÍ, Chaim, *Jak navázat aneb současná Chevra Kadiša*, Maskil, ročník 12, ijar 5773, květen 2013, s. 4

KOLATCH, Alfred, *The Jewish Book of Why*, Jonathan David Publishers, New York 1982, ISBN 0-8246-0256-0

KOLATCH, Alfred, *The Second Jewish Book of Why*, Jonathan David Publishers, New York 1985, ISBN 0-8246-0305-2

KOSÁKOVÁ, Eva, *Slovník judaik*, Židovské muzeum v Praze, Praha 2004, 142 s., ISBN 80-85608-64-2

LAMM, Maurice, *The Jewish Way in Death and Mourning*, Jonathan David Publishers, New York 1969, ISBN: 0 -8246-0126-2

NEŠPOROVÁ, Olga, *O smrti a pohřbívání*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2013, 351 s., ISBN: 978-80-7325-320-2

NEWMAN, SIVAN, *Judaismus od A do Z*, Sefer, Praha 1998, 300 s., ISBN 80-900895-3 -4.

PAŘÍK, Arno, *Z historie a činnosti pražského pohřebního bratrstva*, in: LORENZOVA, Helena, PETRASOVÁ, Taťána, *Fenomén smrti v české kultuře 19. století*, Koniasch Latin Press, Praha 2001, 425 s., ISBN 80-85917-79-3.

SADEK, Vladimír, *Židovská mystika*, Fra, Praha 2003, 220 s., ISBN 80-86603-05-9.

SCHUBERT, Kurt, *Židovské náboženství v proměnách věků*, Vyšehrad, Praha 1999, 288 s., ISBN 80-7021-303-5.

SLÁDEK, Pavel, *Malá encyklopedie rabinského judaismu*, Libri, Praha 2008, 256 s., ISBN 978-80-7277-379-4.

SPERBER, Daniel, *The Jewish Lifecycle: Custom, Lore and Iconography: Jewish Customs from the Cradle to the Grave*, Bar Ilan University Press, Ramat Gan 2008, ISBN 978-0-19-530759-7

STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici*, část 1, Maskil č .6, únor/ březem 2005, ročník 4, s. 8

STEINOVÁ, Iva, *Bejt Olam-pohřbívání v židovské tradici*, část 2 , Maskil č .7 , březem/dubem 2005, ročník 4 , s . 8

Modlitby a rituální zvyklosti židovského Pohřebního Bratrstva v Praze, vlastním nákladem, Praha 1936

Stanovy Židovského Pohřebního Bratrstva v Praze,

### Internet:

<https://www.adi.gov.il/en/>,

[http://www.kirkuty.xip.pl/pogrzeb\\_zydowski.htm](http://www.kirkuty.xip.pl/pogrzeb_zydowski.htm).

## **SUMMARY**

This thesis describes Jewish burial rituals in general and their particularities in the region of Central Europe (Poland, Hungary and Bohemia). The perception of death and the burial rituals have been evolving throughout the centuries from the ancient times. In the medieval times (16<sup>th</sup> century in Prague), Jewish burial society called Hevra Kadisha was found. This society took care of the ill and dying and organized everything related to the funeral of members of the local Jewish community including all the customs and rites. Their activities proceed from the religious responsibility of doing charity. Hevra Kadisha also took care of the surviving and helped them overcome their mourning.

The Jewish burial rituals start immediately after death. Members of the burial society take care of the dead body in order to bury it early. This includes washing and dressing of the body and placing it inside the coffin. These procedures are accompanied by reciting appropriate prayers. The mourning of the surviving includes special rituals as well and the period and way of mourning depends on the actual relationship with the deceased. There also special rules related to the funeral procession and lowering the coffin into the grave. The differences between burial ritual in Jewish communities in Czech, Poland and Hungary are described too. According to the literature found, the differences are only minor and related to particular details.